

T'İlsimê Kirmanciye Nêşikiyo! Kiltê Kou Vindi Nêbiyo!

KIRMANCIYA BELEKE

BİLİMSEL İNCELEME ARAŞTIRMA ELEŞTİRİ DERGİSİ

KÜLTÜR TARİH HALKBİLİM

t'emuze-kengezere-payizavirene/temmuz-ağustos-eylül 2009 more/sayı: 3 çereme/fiyat: 5 TL

www.kirmanciya.com e.posta: kirmanciyabeleke@gmail.com

Şimdilik Üç Ayda Bir Yayınlanır

Fiyatı: 5 TL. (KDV Dâhil)

Sahibi: *Sırrı Öztürk*

Yazı İşleri Müdürü: *Esen Tatar*

Yönetim Yeri ve İletişim:

Akbıyık Değirmeni Sokak No: 33/ A 34122 Sultanahmet-Eminönü-İstanbul

Telefon: (0212) 638 81 82 Fax: (0212) 638 81 72

Posta Çeki No: 98213

Banka Hesap No: İş Bankası Cağaloğlu Şubesi (1095) 325 835

Abone: Yurtiçi yıllık: 6 Sayı - 30 TL. Yurtdışı: Üç katı

Yayın ilkelerimizle bağdaşmayan ilanlar kabul edilmez

Yayın Kurulu Yazarları ve İlkelerimiz Dışında Yazı Kabul Edilmez

Yazılı metinler kaynak gösterilerek kullanılabilir

Teknik Büro: Sorun Teknik Büro

Baskı: Maya Basın Yayın Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.

İshakpaşa Cad. Kutlugün Sok. No: 9/1 Sultanahmet/İstanbul

Tel: 0212 638 64 08

Yayın Türü: Yerel Süreli

ISSN 1308-657X

İÇİNDEKİLER

● Zorunlu Bir Açıklama	3
● Sunuş (Türkçe)	5
<i>Kırmancıya Belekê Yayın Kurulu</i>	
● Qesê Veren (Dersimce)	9
● Dersimlilerin Kimlik Tanımlamasında Gerçekleri Örtten Bir Kavram: ZAZA	11
<i>Silvanus Alamut</i>	
● Hangi Sey Rıza ? - 2 -	37
<i>Vengê Pelgu</i>	
● Munzur Baraj Projesi'nin Asıl Amacı Ne ?	51
<i>Astarê Asmên (İnan)</i>	
● Ribes Rives Ruves (Işkın)	57
<i>Kuresê Erzingani</i>	
● Kartalların Ülkesi Dersim (Şiir)	60
<i>Sowoz Maver</i>	
● Osmanlı Belgelerinde Dersim	61
<i>Musa Çimen</i>	
● Dersimce'yi Öğreniyoruz - 3 -	63
● Roza Şiae	69
<i>Xıdır Muzır</i>	
● Hewa Dere Laçi (Ağıt)	72
● Arser O Zarifa Xatune	73
<i>Xıdır Muzır</i>	
● Okur Mektupları	75

ZORUNLU BİR AÇIKLAMA

Kırmancıya Belekê Dergî mizin hazırlık çalışmalarını yaparken ikişer aylık bir periyodu uygun ve doğru bulmuş ve buna uygun bir planlamayı yapmıştık. Birinci ve ikinci sayımızı da bu planlamaya uygun biçimde yayımlamıştık.

Dersim üzerine daha kapsamlı, daha doyurucu ve bilimsel-akademik çalışmalara büyük bir ihtiyaç duyulduğunun bilincindeyiz. Nihai amacımız-hedefimiz böylesine kapsamlı bir organı üretmektir.

Bu amaca yönelik özelemlerimizi ilk sayılarımızda dile de getirmiştik. Doğallıkla; içeriği, niteliği ile çok yönlü soru ve sorunlarımıza cevap verecek bir *Dergî* nin kolektif çabalarla üretilebilmesinin hem heyecanını yaşıyor hem de sancısını çekiyoruz.

Dergi faaliyeti; profesyonel ve özverili kadrolara ihtiyaç duymaktadır. Bu cümleden olarak ilk sayılarımızda okurlarımıza konunun önemini duyurmuştuk. Okurlarımızın eleştirel katkısına büyük bir önem veriyoruz. Onların öneri ve dayanışmasını yanımıza aldığımızda çözülmeyecek sorunumuz kalmayacaktır diye de düşünüyoruz.

Dergi faaliyetimiz şimdiden pek çok sorunun ve konunun bilimsel yöntemle tartışılmasını öne çıkarmıştır. Bu türden tartışmalarla arayışların rayına oturtulması gerekmektedir. *Kırmancıya Belekê* nin üretilmesiyle bu türden sorun ve konuların asla ırağında olmadığını dost-düşman herkes görmüştür.

Dergi Çalışanları olarak bu türden tartışmalara ve çözüm yöntemi üretme yolundaki çabalara hem ihtiyaç duyuyoruz, hem de bunlara büyük değer veriyoruz.

Dersim hakkında özgün çalışmaları ile tanınan ***Kırmancıya Belekê Dergi'*** miz elbette bu konuda bir ilk değildir. Bizleri yaratan bir süreç ve devrimci mücadele geleneği vardır. Biz bu sürecin uzantılarıyız ve iddiamızın arkasında duruyoruz. Eksikliklerimizin bilincindeyiz.

Dersim'de varolan, yarın daha da derinleştirilecek olan bilimsel inceleme-araştırmaları, çeşitli alan çalışmaları ve röportajları gerçekleştirmenin gereğine inanıyoruz. Kültürel-sanatsal birikimlerin tamamını sahiplenmekteyiz.

Dersim hakkında özgün çalışma yapmaya aday bir birikimin olduğunu da biliyoruz. Bu birikimlerin tamamını ayırım gözetmeden yanımıza almalyız.

Dergi' mizin üretilmesiyle birlikte gerek Dersim'in yetiştirdiği, gerekse Dersim'in tarihi, kültürü, coğrafyası, insanı, inançları, mitolojisi, masalları, ilerici kültür gelenek ve görenekleri üzerine kafa yoran, Dersim hakkında ilerletici tartışma ve daha kapsamlı çalışmaları yapılmasından yana dışımızdaki insanlarımızın varlığından da haberliyiz. Onların emek güçlerini de bu organda bizimkilerle buluşturup bütünleştirmekten yanayız.

Özetlemeye çalıştığımız bu ve benzeri gerekçelerimizle *Dergi'* mizin üçer aylık bir periyotla yayımlanmasını daha uygun buluyoruz.

Dergi' miz elimizdeki üçüncü sayısından itibaren üçer aylık olarak hazırlanacaktır.

Kırmancıya Belekê Yayın Kurulu

SUNUŞ

Dergi'mizin her yeni sayısıyla birlikte heyecanımız da bir kat artıyor. Bu heyecanımızı doğrulayan tarihsel, sosyal, kültürel vb. açılardan haklı gerekçelerimiz var çünkü. Bilimsel bilgi edinme, bilinçlenme sürecinin dışında kalmış kimselerle bazı kuruluşların kolektif çabalarla yapmaya çalıştıklarımızı algılayamayışını doğal karşılıyoruz.

Pek çok eksiğimize karşın, haklı ve doğru bir zemin üzerinde olduğumuzun işaretlerini her gün alıyoruz. Dersim'in tarihi, coğrafyası, kültürü ilerici gelenek ve göreneklerinin yeniden harmanlanması yolunda iyimser, dinamik ve yaratıcı bir yorumla yeniden üretim için bir doğum sancısı yaşamaktadır. *Dergi*'miz bu sürece bilinçli bir müdahale yaparak konu ve sorunlarımızı gündeme taşımıştır. Tutarlı bir tarih ve sınıf bilinciyle tarihselden-güncele olay ve olguları incelemekten yanayız. Üretim faaliyetinden kopmayacağız. İş içinde tüm sorunlarımızı çözüme kavuşturmaya yönelirken yeni nitelikler de kazanacağız. İpek böceği misali ilkin kendi kozamızı örmenin kavgasını vereceğiz.

Üçüncü sayımızla sizlere ulaşmanın verdiği mutluluğu yaşıyoruz. Geride bıraktığımız süreç sıkıntılı ve zor bir süreçtir. Bunların üzerinden kolektif çabalarla gelmek durumundayız. *Dergi*'miz hakkında henüz yazıya dökülme de olumlu ya da olumsuz yankılar olacaktı. Nasıl olmasın ki sözlü tarih anlayışından yazılı tarih anlayışına geçilirken çok zor bir süreçten geçeceğimizin bilincindeydik. Doğallıkla gündemimizde bu türden zorluklara karşı donanımlı olmak da vardı.

Yakınmadan iş, emek, çalışkanlık ve üretim sevgisiyle sorunlarımızın çözümüne katkı getireceğiz. Buna zorunluyuz.

Dergi mizin üretiminden dağıtımına kadar tüm süreçlerde bilinçli rol ve sorumluluk üstlenen insanlarımızın sayısı her gün artmaktadır.

Gene bu süreç içerisinde Dersim’de yaşanan bazı olaylardan hiç hoşnut olmadığımızı belirtmek isteriz: Bu dönem özellikle 29 Mart 2009 Mahallî Seçimler öncesi ve sonrasıyla çok sancılıdır. Dersim ile ilgili tarihsel, sosyal, kültürel vb. her olay ve olgu bizleri yakından ilgilendirmektedir. *Dergi* mizin yayımlanma amacına uygun olarak sürecin öne çıkardığı tüm verileri nesnel gerçekliği içinde değerlendirmemiz hem yeteri açıklıktadır, hem de doğal ve zorunludur.

Geçen sayımızdaki açık çağrı metninde dile getirdiğimiz gibi bu sancılı sürecin yaşanmasında yine büyük oranda Dersimlilerin yaşamış oldukları kimliksel sıkıntılar, hayat ve mücadelenin asla doğrulanmadığı ideolojik, politik ve örgütsel tartışmalar ve bunlara bağlı çok yönlü sorunlar büyük rol oynadı. Neyse ki anılan seçimler; AKP’nin mevcut yasaları dahi zorlayarak “Dersim’i kuşatma” politikaları geri tepmiştir. DTP adayı Edibe Şahin’in Belediye Başkanlığını kazanması üzerinde önemle durulacak bir gelişmedir. Bu sonucun alınmasında gerici AKP iktidarını cepheden karşıya alan güçlerin ittifakının büyük etkisi vardır. Yine Hozat, Pertek ve Mazgirt’te sistem partilerine karşı devrimci-demokrat adayların seçilmiş olması da önemlidir. Dersim ve saydığımız üç ilçe belediyeleri kolektif çabalarla bir 5 yıl daha işçi sınıfı ve emekçi halklardan yana kadrolar tarafından yönetilecek. Ancak yeni yönetimlerin omuzlaması gereken çok büyük görevler var. Bir önceki dönemde Dersim’in kimliksel-kültürel yapısına sahip çıkma noktasında sınıfta kalan yerel yönetimlerin yeni süreçte radikal açılımlar yapmasını umut ediyoruz. ***Kırmancıya Belekê Dergisi*** olarak da belediyelerin bu noktada yapacağı çalışmaların yakın takipçisi, destekçisi, amansızca eleştireni olacağımızı belirtmek isteriz.

Dersim’in tarihi, coğrafyası, kültürü, mitolojisi, masalları, müziği, ilerici gelenek-görenekleri, inanç sistemi, insanı özel ve öznel yorum-

lara neden olmayacak düzeyde önemli bir konumdadır. Bu önemli konumu hayat ve mücadelenin asla doğrulamadığı ideolojik, politik ve örgütsel saplantıların çok yönlü kuşatmasından kurtarmak gündeme gelmiştir. Dersim'in çok yönlü sorunlarını çeşitli çıkar veya "dar grup tapımı" anlayışlarıyla daha fazla bölüp parçalamanın hangi güçlere hizmet ettiğini gecikmeden kavramak durumundayız. *Dergi*'mizin tuttuğu mevzi ve etkinlikleri bu noktada amacı-hedefi bir olan kadroları buluşturup bütünleştirmede olumlu bir rol oynayacaktır / oynamaktadır.

Bahar, Dersim coğrafyasının canlandığı, uzun süren beyaz rengin yerini yeşile bıraktığı mevsimdir. Kırmanciye bu baharda da aynı coşku ve güzellikle beyazdan yeşile dönüştü. Bu dönüşümün Dersim'deki belirli öznelerinden Işkın ile ilgili bir yazı kaleme aldık.

Baharın Dersimli için bir de kara bir yönü vardır. Dersim'in yok oluşunun fermanı olarak nitelendirilebilecek Tunceli Kanunu'nun meclisten çıkarılması da bu mevsimin Mayıs ayına denk gelmektedir. Bu sayıdaki Dersimce yazılardan birini bu konuya ayırdık.

3 bölüm halinde tasarlanan Sey Rıza başlıklı yazının 2. bölümünü Çağlayangil'in çelişkilerine ayırdık. Okurlarımızın sözlü, yazılı eleştiri, uyarı ve önerilerine büyük bir ihtiyaç duyuyoruz. "Eleştirel katkı" yeni nitelikler kazanmamızın ve kolektif yeniden üretimimizin biricik yolu ve yöntemidir. Bu türden diyaloglar yaratıcı ilişkilerin zeminini de oluşturmaktadır. İlgi duymak ilişki kurmaktır.

Dil kursumuzun 3. bölümünü sayılar ve saatler üzerinden devam ettiriyoruz. Bu bölümümüz için gelen tepki ve yorumları dikkate alarak içerik belirlemeye çalıştığımız için okurlarımızdan doğru yöntemle ilerlememizi sağlamaları adına daha fazla eleştiri ve yorum almak istiyoruz.

Yayın Kurulu'muz Dersim halkının dil, tarih, coğrafya, kültür ve ilerici geleneklerinin kaybolmaması ve yeni nitelikler kazanması için elinde olanı değil, gerekeni yapmanın bilinciyle hareket edecektir.

Kırmancıya Belekê'nin işbaşı yapmasının hangi anlama geldiğini dost ve düşmanlarımızın iyi anlamasını diliyoruz. Yapılan eleştirilerde "ahmakça dost" yerine "akıllı düşman" yeğliyoruz.

Önümüzdeki sayı için temel dosya konusu olarak "Barajlar, Muzur Festivalleri ve Tunceli Dernekleri"ni belirledik. Dersim'de çeşitli ve çok yönlü alan çalışması yapıyoruz. Bu çalışmalarla birlikte yaptığımız röportajları da sıra ile yayınlayacağız. Bu konularda *Dergi*'mizin perspektifine uygun yazı kaleme alacak genç okurlarımızdan yazı kabul edeceğimizi belirtelim. En geç 1 Eylül 2009 tarihine kadar *Dergi* adresine gönderilecek olan yazılar *Yayın Kurulumuz* tarafından uygun görüldüğü takdirde yayınlanacaktır.

Bir sonraki sayıda sorunlarımızın çözümünde bir basamak daha ileri sıçramak ve yeniden buluşmak umuduyla...

Kırmancıya Belekê Yayın Kurulu

QESÊ VEREN

Mabe xêr

Amora hireine de onc'a piyarime. Ma zaneme na raa raa de derga. Raa ma Raa Kîrmanciya Belekê. Reç'a pi-k'alikunê xora ranêcirime. Usar amo welatê ma biyo şiren. Guli tede ç'iç'eg do. Vora kou vileşina ro, derura laşer sene. Harde Dewreşi pede pede beno k'êwe. Onc'a vengê tîfangu yeno koura. Dismena ma neverdane ke haştiye bero welatê ma. Sare Dêsimi welatê xo de endi herv nêwazene. Ma vame ke, ç'ekunê xo bine hardi kere! Sarê Dêsim hervra zaf onito. Sarê ma haştiye wazeno.

Usar amo dewane Kîrmanciye de kokim teyna mende. Dewu de domani, xorti nêmende. Sewda domanu endi nina gosane kokumu. Usar ke amane welatê ma sewda domanu o qîrayise bijeku kutene-têwertê. Nika dewu de nê bijeki este nê ki domani. Dewu de kokim teyna mende. Kes sere ç'ever ranêkeno. Welatê xo, pi-k'alikunê xo teyna c'ameverdere! Onc'a pêyser bêre welatê xo, dewune xore wayiren bikere! Hardê Dêwreşi bêkes meverdere. Jiyaru diyarunu xo, xo vira mekere...

Na amorê de onc'a serva Sey Rızay ve 38 sero vîndeme. C'engdarê na kulturi, itîqat o kamiye 71 serre nara ravêr şî xapa dare. Xapa xo, eve xo este vilê xo, nêverda dismenê xo sa bo. Sîma na amor de serva Pilunê Kîrmanciye ju nuste wanenê. Hata nika, kami ke serva Pilunê Kîrmanciye sero nusno, inu tedine ki politika xora gore nusno. Raştiye pêro kerda jure. Sey Rıza kamo? 38'i de sekerdo, serva Sey Rızayi kam savano? C'avê ni persu dame.

Na asma Gulane, tarixê Kırmanciye'de zaf asma muhima. Ç'ıra ke 4é Gulané Fermane Désim vejıyo. Meclisê Tirkiya na roze qerar gureto ke Désim kokera wedaro.

72 nara raveri 4 Gulane Dewleta Tirki Fermanê Kırmanciye veto. Na qerarira dime Tertele 38'i biyo. Tertele 38'i de sarê ma qırkerdo, welatê ma wesno, jiyare diyare ma tede rızne. İyeke wes mende i ki rusne surgini. Hukmat, 1938'i hem welatê ma hemi ki mezgê ma talan kerdo.

Hata nıka serva Tertele Désimi ju roze belinekerda. Hermeni her serre 24'e Nisane de pi-k'alıkune xo anera xo viri. Hama roza ma çına ke ma na roze berime telewe. Sare Désimi hata roza nıkayen Roza Şiae sero ju qerar nedo. 72 serira dime emser Désim de 4 Gulane de Fermane Désim protesto kerd. C'ematé Désimi ki Mamekiye de 4 Gulane protesto kerde. 72 serira tepiya ma Roza Şiae ardera xo viri. 72 seri verdo ra ma hona newe serva na roze çiye keme. Pi-K'alıkune mare dene ma zafo. Ç'i hefke ma 72 serira dime Pi-K'alıke xo ardira xo viri. Ma na amore de serva "Roza Şiae" sero fikre xo amera zon. Roza Şiae sero kam savano ninu sero nustekerd.

Onc'a serva Muziri ju nuste esto. Muziri sero bendu virazene. Wazene ke Muziri bixenekne, welate ma bine ağwe de bıverde. Ma vame ke; Muziri sero bendu newazeme. Welaté mara destane xo boncere. Bendu sero ju nuste nuşiya perloda de wanene.

Ma vame ke; Ju milletke tarixe xo kerd xo vira beno vind seno. Tarixé xore, kamiya xore zon u itiqate xore wayir vejıyane bare vılema bo!

Pirune xo biyarime xo viri, İtaqate xore wayiren bikerime. Hata amore 4'ine de bımane rındiyede. Reç'a sıma reç'a Kırmanciya Belekê bo! Xızır sıma de bo....

Komala Vejiyaisê Kırmanciya Belekê

Silvanus Alamut

DERSİMLİLERİN KİMLİK

TANIMLAMASINDA GERÇEKLERİ ÖRTEN

BİR KAVRAM: ZAZA

Kırmancıya Belekê Dergisi'nin temel çıkış amaçlarından biri, her zaman söylediğimiz gibi Dersim kimliği ve kültürünü tanımlarken gerçek kavramları kullanarak, Dersim üzerine araştırma yapıp, yazı ve yayın üretenleri bilimsel yaklaşıma davet etmektir. Unutulmamalıdır ki, bilim gerçeğin bilgisidir.

Ancak günümüzde kimi çevrelerce Dersim kimliğini adlandırma da kullanılan iki temel kavram var ki, (Türk dışında) Dersim'in kendi kimliğini ve kültürünü bilime dayalı yöntemle inceleyip tanımlamalar yapması noktasında engel teşkil etmektedir. Bunlar Kürt ve Zaza kavramlarıdır.

Her iki isimlendirme de Dersim'in kendi tanımlaması olan Kırmanc (Dersimî) kavramının içeriğinden ve işaret ettiği uzak kavramlar olmasına rağmen, Kırmanc'ın Kürt olarak veya Dersimcenin Kürtçe olarak tanımlanmasına açık bir biçimde karşı çıkanlar, aynı duyarlılığı Zaza veya Zazaca tanımlamasına karşı göstermemektedir. Bunun da yazının ilerleyen bölümlerinde açıklayacağımız nedenleri bulunmaktadır. Fakat şunu açık ve net belirtmemiz gerekiyor ki "dili kurtaralım da tanımlama ne olursa olsun" yaklaşımı Dersim kimliğinin-dilinin-kültürünün kendi otantik değerlerine, mirasına, özüne bağlı kalınarak kurtarılmasının önüne geçecek, kimlik ve kültürün bir bütün olarak dejenere olmasına yardımcı olacaktır.

Birinci sayımızda yer alan *Dergi*'mizin manifestosu niteliğindeki "Resmî Tarihler Kuşatmasında Dersim" başlıklı yazımızda açık bir bi-

çimde meramımızı anlatmış olsak da hâlâ “zazacılık” yaptığımız yönünde eleştiriler alıyoruz. Hem bu eleştirilerin önüne geçmek hem de bölge halklarının “etnik-kültürel” tanımlamalar için kullandığı kavramlar üzerinden yaratılmak istenen kirli oyunları ortaya koymak açısından böyle bir yazıyı kaleme alma gereği hissettik. Kuşkusuz eleştiriler yazıya dökülmelidir. Henüz yazıya dökülmeleyen düzeysiz yaklaşımlara, tevatür ve spekülasyonlara ise cevap vermeyi doğru bulmuyoruz. Kürt veya Kürtçe tanımlamaları noktasında bahsettiğimiz birinci sayımızdaki yazıda yeterince ayrıntıya girdiğimiz için bu yazıda temel vurgusunu yapacağımız konu Zaza tanımlaması üzerinden olacaktır.

Kırmanc ve Zaza Kavramları Neyi-Kimleri Tanımlar?

İnsanoğlunun kullandığı bütün sosyolojik kavramlar, belirli bir sürecin ve yaşanmışlıkların sonucunda ortaya çıkmıştır. İster günlük yaşamda kullanılan herhangi sıradan bir tanımlama olsun, ister kültürel-kimliksel tanımlama alanında kullanılan kavramlar açısından olsun durum böyledir. İnsanoğlunun kavramlar üretmesinin sebebi ise keyfiyete dayalı değil tamamen zaruridir. Belirli ihtiyaçlar doğrultusunda yeni kavramlar oluşturma gereği duymuştur. Bir olayı, düşüncüyü, olguyu veya nesneyi diğerlerinden ayırmak veya farkını ortaya koymak için yeni kavramlar ortaya çıkar. İşte bu çerçeveden etnik-ulusal-kültürel tanımlamalar için kullanılan kavramlara baktığımızda Kırmanc veya Zaza kavramlarının nasıl ve hangi ihtiyaçlardan kaynaklı kullanıldığını daha iyi anlayabiliriz. Bir halkı tanımlayan kavramlar, kendiliğinden veya birilerinin isteği üzerine doğmaz. Eğer bir halkın kendini tanıtmak için kullandığı kavram, diğer bir halkın kullandığından farklıysa-aynı dili konuşuyor olsalar da- bu birilerinin öznel istemleri doğrultusunda değil, belirli bir tarihsel arka planın getirdiği sonucu olmuştur. Yani Dersimliler kendilerini Kırmanc olarak isimlendiriyor ve Zaza olmadıklarını söylüyorlarsa bunun altında yatan nedenin iyi anlaşılması gerekir.

Nerede Yaşıyor Bu “Kızılbaş Zazalar” ?

Önceki yazılarımızda sürekli dile getirdiğimiz gibi Dersimlilerin kullandıkları Kırmanc kavramı etno-dini bir tanımlamadır. Kırmanc olarak tanımlanan bir insanın aynı zamanda bir Kızılbaş olduğunu da biliriz. (İşte aynı durum Zaza kavramı için de geçerlidir. Zaza kavramı da etno-dini bir tanımlamadır. Eğer bir insana Zaza diyorsak onun Müslüman (şafi, hanefi vb.) olduğunu ayrıca belirtmeye gerek yoktur. Buradan bakıldığında birçok kişi tarafından Dersimliler için kullanılan “Kızılbaş Zaza” tanımlamasının ne kadar abes ve bilim dışı olduğunu rahatlıkla görebiliriz tıpkı “Şafi Kırmanc” tanımlamasında olacağı gibi.) O nedenle de bir insan eğer Kırmanc (Dersimî) ise Müslüman(şafi, hanefi vb.) olamaz. Zira Dersim Kızılbaşlığı olarak adlandırılan “İtiqatê Kırmanciye” veya “Raa Haqi” inancı yüzyıllarca İslâm’a karşı Kızılbaşlığın bayraktarlığını yapmış ve yüzyılları bulan bu mücadele neticesinde o inanç sahiplerinin etnik tanımlaması olan Kırmanc kavramı ortaya çıkmıştır. Şimdi bin yılı bulan bu mücadelenin bir ürünü olarak ortaya çıkan Kırmanc kavramı bir anda silinip yerine çok rahatça Zaza kavramı konulabiliyor.

Dersimlilerin Zaza olduğu iddiasındaki kimi çevreler, dış-Dersim’de kalan Kızılbaşların tanımlamalarını örnek göstermektedirler. Bahsedilen bölgeler de daha çok Qoçkiri-Qerebel, Sarız, Varto, Erzincan vb. alanları kapsamaktadır. Adı geçen yerlerdeki Kızılbaşların kendilerine Zaza dediği iddiası gerçeklikle örtüşmemektedir.

Varto bölgesindeki Kırmancılar kendilerine “Alevi” veya “Ma”(Biz) derken Erzincan, iç-Dersim’de olduğu gibi Kırmanc tanımını kullanmaktadır. Varto’luların kullandığı “Ma”(Biz) kavramı ise iç-Dersim’de kullanılan Kırmanc kavramıyla aynı şeyi ifade eder. Yani Kızılbaş olup Dersimce (Kırmancı) konuşan insanları tanımlamanın iç-Dersim’deki adı Kırmanc iken Varto’da “Ma”(Biz) halini almıştır. Kaldı ki, iç-Dersimlilerde de “Ma” kavramı kullanılagelen bir tanımlamadır. Dersimlileri Zaza göstermenin hayaliyle yaşayan kesimler Vartoluların kullandıkları “Ma”(Biz) kavramının Zazaları da içine

aldığını söyleyebilirler mi? Vartoluların diğer bir tanımlaması olan “Alevi” ise unutmamak gerekir ki iç-Dersimlilerin kendi dillerinde konuşurlarken Kırmanc olan tanımlamasının Türkçe’deki halidir. Qoçkiri-Qerebel’de -tarihinden ve kültüründen habersiz genç kuşağı saymazsak- ise Zaza tanımı o bölgede yaşayan Kırmanclar tarafından kullanılan bir kavram değildir. Qockirili yaşlılar da kendilerine Kırmanc demektedir.

Kırmanc kavramı dışında tanımlamalar yapan bölgelere dikkat edilirse dış-Dersim denilen alanlardır. Bu bölgelerde ise Kırmanc yerine farklı kavramların kullanılıyor olmasının sebepleri vardır. Öncelikle dış-Dersim bölgesindeki Kırmanc (Dersimîler), iç-Dersim’den farklı olarak değişik etnik ve inançsal yapıya sahip halklarla münasebet içerisindeyler. Bundan dolayı çevre halkların dış-Dersim bölgesinde yaşayan Kırmanc (Dersimîler) isimlendirmesinden hareketle zaman içerisinde o kavramları yer yer kabullenmeye başlamışlardır. Örneğin Türklerle ilişki halinde olan dış-Dersim Kırmanc (Dersimîler) zamanla Türklerin tanımlaması olan Zaza tabirini kullanmaya başlamışlardır. Fakat bu “Zazacıların” göstermeye çalıştığı gibi kayda değer bir kesim tarafından kabullenilmemiştir. Bu örnek Sarız için geçerli olabilir. Yine Kürtlerle ilişkili olan Kırmanc, Kürtlerin kendi tanımlaması olan Kurmanç’ın etkisiyle kendilerini onlardan ayrı tutmak amacıyla Kurmanç tanımına yakın olan Kırmanc’ı zamanla bırakmak zorunda kalmışlardır. Bu örnek de Varto için geçerlidir.

Aslında bu konuya son noktayı koyacak olan araştırma, hem Zazaları hem de Kırmanc (Dersimîler) tanıyan bir bölgede yapılacak olmalıdır. Zira her iki toplumun farkını en iyi oradakiler görmekte ve bizzat yaşamaktadır. Bu bölgelere verilebilecek en iyi örneklerden biri olan Karakoçan’ın Bazlama köyüne öğretmen olarak atanan Pülümürlü bir kadının deneyimi güzel bir örnek olabilir. Dersim’den uzakta büyümüş ve Dersimlileri Zaza olarak adlandıran öğretmen, Karakoçan’daki Kırdışki (Here-were) konuşan Kızılbaş kadınlarla yaptığı bir sohbet sırasında hem Dersimli hem de Zaza olduğunu söyleyince dinleyenler tarafından garipsenmiş ve “Dersim’de Zazalar ya-

şamıyor ki” cevabını almıştır. Karakoçan’ın Bazlama köyüne Dersim içlerinden gelip yerleşen Karsan aşireti, Kırmancılara “Dersimli” diyerek kesin bir biçimde Zazalardan ayırmaktadırlar. İki halkı da yakından tanıyor olmaları, iki halkın tanımlamasında kullandıkları kavramların net bir biçimde farklılaşmasını doğurmuştur. Dersimlilerin Zaza olduğunda ısrar eden büyük teorisyenleri Karakoçan’da bir gezi yapmaya ve halkın gerçekliğini görmeye davet etmekten kendimi alamıyorum.

Aynı teorisyenler, iç-Dersimli yaşlıların da kendilerine Zaza dediğini ispatlamak için bilim dışı bir yöntemi de kendilerine metot edinmiş durumdadır. Köy köy dolaşarak yaşlı Dersimlileri sorularla bunaltıp, kendilerine Zaza, dillerine de Zazaca demeleri için her türlü taklayı atmaktadırlar. Röportaj mı işkence mi olduğu belli olmayan çeşitli hilelerle konuşurma yöntemi sonucunda birkaç yaşlıya Dersimlilerin kendilerine Zaza dediğini söyleyip, bunu bilimsel bir veri gibi yayınlatabiliyorlar. Röportajlar incelendiğinde görülecektir ki, sırf Dersimli yaşlının kendisine Zaza demesi için özel seçilmiş sorular sorulmaktadır. Kendilerini ve dillerini doğrudan nasıl tanımladıkları sorulduğunda alacakları “Kırmanc” ve “Kıрманcki” cevapları ezberlerini bozacağı ve zorlama teorilerini yerle yeksan edeceği için sorular sadece iki seçeneğe sorularak sonuca ulaşılmaya çalışılıyor. Soruları soran, kendince Zaza tanımlamasını yaparak, Alevilikle Zazalığı özdeşleştirip ardından Zazalarla Kürtlerin ayrımını anlatıyor. Uzun bir sohbetin akabinde son sorusunu sorup zaferi kazanıyor: “Apo siz Zaza mısınız Kürt müsünüz?” bu soruya da net cevaplar yerine “Ma ben ne bilem öyle diyorlar.”, “Budur sen öyle diyorsun, sen daha iyi bilirsin” gibi muğlak, karşı tarafın zorlamasıyla verilen cevaplar alıyor. Kaldı ki net bir şekilde “Zazayız” cevabı verilse de, bu durum “Kürt müsün Zaza mısın?” gibi sınırları belirlenmiş bir soruyla ilintilidir. Hatırlatmakta fayda var aynı yaşlıya “Apo siz Türk müsünüz Kürt mü?” sorusu yöneltildiği zaman vereceği cevap kuşkusuz “Kürdüm” olacaktır. Bu durumda Dersimlilerin Kürt olduğunu iddia eden biri, bu röportajı aynen “zazacıların” yaptığı gibi bilimsel bir veri olarak sunabi-

lir. Unutulmamalı ki, nesnel sonuçlar elde etmek için yapılması gereken şey öncesinde uzun soru ve sohbetlerle insanları yönlendirmek değil, soruyu uzatmadan ve seçeneksiz bir biçimde kendi tanımlamalarını sormakla mümkündür. Aksi durum, gerçekliği örtmenin bir yöntemi olmaktan başka bir anlam ifade etmeyecektir.

Dersimlilerin kimilerince Zaza olarak bilinmesine etki eden etmenlerden biri de yabancı gezgin ve sosyologların yapmış oldukları araştırmalardır. Bölgede yapılan araştırmalar, Zazaların yaşadığı Palu, Siverek, Gerger, Çermik vb. alanlarla sınırlı tutulduğu için orada yaşayan halkların tanımlamaları referans alınmış ve dış dünyaya o isimler sunulmuştur. (Bazı araştırmacıları bu kefeye koymamak gerekiyor. Zira Gordlevski Dersimlileri isimlendirirken Zazayı değil Kızılbaş tanımını kullanmıştır. Yine Jacobson her ne kadar Zaza ve Zazacayı kullansa da Kırmanc ve Kırmancı terimlerini geniş bir çevreye tanıtmıştır. Sadece Zaza bölgelerinde değil, Dersim’de de araştırma yapmış olan herkes Dersimlileri Zazalardan ayırır.) Dersim bölgesinde araştırma yapmamış olmalarına rağmen çok rahat bir biçimde Dersimlilere de Zaza ismini “yapıştırın” gezginlere bir de yeni “zazacı araştırmacılar” eklenince, birbirini taklit eden ve yanlışın tekrar tekrar dile geldiği bir ortam yaratılmıştır.

Zaza kavramının ilk kez ne zaman kullanılmaya başlandığı net değildir. Bu konuyla ilgili her kafadan bir ses çıkmakta ve neyin doğru neyin yanlış olduğu idrak edilememektedir. Dil-bilimci Ludwig Paul, çevre halkların Zazacada bulunan “-za” son ekinden kaynaklı bu isimlendirmenin yapıldığını söylerken, kimileri Zaza ismini 4 bin yıl öncesinde aramakta ve hatta “bulmaktadır.” Elazığ’ı da içine alan bir bölgenin Pers yazıtlarında “Zazana” olarak adlandırıldığından tutun da M.Ö. 2 binli yıllarda aynı bölgeyi kapsayan bir yerin yine Zazaya yakın bir biçimde adlandırıldığına kadar birçok iddia orta yerde durmaktadır. Fakat buna ilişkin hiçbir kanıt yoktur. Kaldı ki söylenenler doğru olsa bile 4 bin yıl önce bir bölgeye verilen “Zazana” ismiyle günümüzde Müslüman bir halkı tanımlamak için kullanılan “Zaza” kavramını özdeşleştirmek ve birbirine bağlamak bırakın bilimselliği

akıl-mantık işi değildir. Eğer bunu bilimsel veri olarak kabul edeceksek, Hititler döneminde Sivas bölgesini de içine alan Khırmanni veya Khımanni yerleşim yeri bulunmaktaydı. Alın size Kırmanc kavramının kökeni(!)

Dersimli Kırmancın Dışarıdan Tanımlanmaları Üzerine

Dersimli Kırmancın dışarıdan tanımlanmalarından yola çıkarak Dersimlilerin Zaza olduğunu ileri sürenlerin bu iddiaları ne kadar doğrudur biraz da bunu inceleyelim. Elbette biz, bir halkın kendi öz tanımlaması neyse onun referans alınmasını savunuyoruz. Çevrenin merkezi tanımlama biçimi referans alınamaz, kaldı ki alınmış olsa bile, gerçekten Dersimliler tarihte çevrelerindeki halklar tarafından Zaza olarak mı adlandırılıyordu? Bunun cevabına ulaşmak için öncelikle Dersimlilerin ilişkili olduğu halkları sırasıyla belirleyip Kırmancın nasıl tanımladıklarını görelim.

Kırmanc (Dersimliler) ile ilişkili olan halklar denince akla ilk gelen Ermeniler, Dersimlileri “Tusik-Dujig” olarak adlandırıyorlardı. Bu kavramın kapsadığı alan, Dersim’den ibarettir, yani Zazaları hiçbir zaman bu tanımlamanın içine koymamışlardır. (Osmanlı belgeleri incelenirse bazı rapor ve yazılarda bu tanımlamayı Osmanlı Devletinin de Dersimliler için kullanmış olduğunu görebiliriz.) “Tusik-Dujig” kavramının tam olarak nerden çıktığı bilinmemekle birlikte, Dersim’de bulunan Dujig (Sultan Baba) dağıyla olan isim benzerliği ilgi çekicidir.

Osmanlıların Kırmanc halkını isimlendirmesi biraz karışıktır. “Kızılbaş”, “Tusik”, “Dırsiman”, “Disiman”, “Ekırad” (Kürt’ün Arapçada çoğul hali) gibi tanımlamaların hepsini kullanmıştır. Fakat en çok Kızılbaş ve Dırsiman kavramları göze çarpmaktadır. Osmanlılar ilk üç kavramı sadece Dersimliler için kullanmış ve bu tanımlamalar içine Zazaları koymamışlardır. “Ekırad” kavramına gelince, onu bölgede yaşayan tüm İranî kökenli halkları belirtmede bir genel isim olarak uygun görmüşlerdir.

Dersimli Kırdışki (Here-were) konuşan Kızılbaş aşiretlerin tamamına yakını ise Kırmancı (So-be) konuşan Dersimlileri "Dersiman" veya "Dersimkan" olarak adlandırmaktadırlar. Müslüman Kürtlerin tanımlaması da çeşitlilik gösterir. Fakat en yaygın kullanılan tanımlama "Dımlı" veya "Dımlıyan"dır. Bunun yanı sıra "Kızılbaş" ve "Dersimi" tanımı da Müslüman Kürtlerin kullandığı terimlerden bazılarıdır. Kürtler de Dersimliler ve Zazaları birbirinden ayırır ve tanımlamalarını ona göre yaparlar. Örneğin Zaza ve Dersimlileri tanıyan Müslüman Kürtler, "Dımlı-Dımlıyan" kavramlarını daha çok Dersimliler için kullanırlar.

Peki, aynı ulus gibi gösterilen Zazalar ve Kırmancılar (Dersimliler) birbirlerini nasıl adlandırmaktadırlar? Zira bugüne kadar Zazacılar, Dersimlilerin kendi dillerinde konuştuklarında etnik tanımlamaları olarak "Kırmancı", Türkçe konuştuklarında ise "Zaza" kavramını kullandıklarını iddia etmişlerdir. Yani Türkçe'deki Zaza ile Dersim dilindeki Kırmancı kavramı bir ve aynı şey gibi gösterilmek istenmektedir. Böylelikle kavramların ne anlam ifade ettiği çarpıtılarak bir kargaşa yaratılmaya çalışılmaktadır. Dersimcede Kırmancı kavramını Türkçe'de karşılayan tanımlama "Zaza" değil en yakın anlamıyla "Dersimî" veya "Alevî"dir. Zira başta da belirttiğimiz gibi Kırmancı etno-dini bir kavram olarak inancı da kapsamaktadır. Kafaları karıştırmaya ve bir halkın hele hele bin yıl boyunca egemenlere, zalimlere boyun eğmeyi direnmiş bir halkın geçmişte verilmiş bedeller ve emeğin sonucunda oluşturdukları ve geçmişinden o halka miras kalan "Kırmancı" kavramını bir çırpıda "Zaza" kavramıyla özdeşleştirip ve hatta Zazayı egemen kılmaya çalışmak pişkinliktir.

Bu iddiaya göre "Zaza" ve "Kırmancı" kavramları aynı şeyi ifade ettiği ve Dersimlilerin her iki kavramı da kendilerinin tanımlaması olarak kabul ettiği için birbirinden ayrı kavramlar olduğunu düşünmek yanlış olur. Öyleyse Dersim'deki yaşlılara ve kültüründen bihaber olmayan insanlara "Siz Zaza mısınız?" sorusuna aldığımız "Zazalar Palu, Bingöl tarafında yaşıyor" cevabı ne anlama geliyor? Hatta Dersim'de "Zaza mısınız?" sorusuna sinirlenen çok sayıda insan var.

Bu duruma ne demeli? Zazacı çevre, ayrımın tamamen inançtan kaynaklı olduğunu söyleyerek ulusun oluşumundaki etmenlerden ne kadar haberdar(!) olduklarını da aleni bir biçimde göstermektedirler. Kendi bakış açılarına göre aynı dili konuşan toplumlar tek ulus sayılacağı için uluslaşma sürecinin diğer önemli kıstaslarını göz ardı etmektedirler. Zira diğer kriterlerin hepsi -en önemlisi de ortak ruhi şekillenme- iki halkın tek ulus altında değerlendirilemeyeceğini göstermektedir. 38'den önce Dersimlilerin Palu üzerine yaptıkları seferleri "Zaza Seferleri" olarak nitelendirmeleri de kendilerini Zaza olarak görmediklerinin kanıtıdır. Ayrıca Kırmanc adının Dersimlilerin kendi dilindeki tanımlaması olduğunu Zaza tanımının ise Türkçede olduğunu söyleyenlere bu sayıda yayınlanan "Hangi Sey Rıza-2" başlıklı yazıda bulunan Kırmancı ağıtı incelemelerini tavsiye ederim.

Aynı çevreler bilim dışı, zorlama teorilerini halka kabul ettirmek için türlü yollar denemekte, Dersimlinin kimlik yapısıyla alakasız örnekleri benzermiş gibi göstererek savlarını temellendirdiklerini düşünmektedirler. Hemen hepsinin dillerine pelesenk ettikleri örneklerin başında ise Almanların tanımlanmasında kullanılan kavramların farklılığıdır. Zazacı beylere göre nasıl Almanlar kendilerini "Deustch", İngilizler Almanları "Germen" , İtalyanlar ise "Tedesco" olarak farklı farklı adlandırıyor, Kırmanc ve Zaza tanımlamaları da bu duruma benzer. Yani Kırmanc, Dersimlilerin kendi, Zaza ise Türklerin ve diğer dünyanın tanımlamasıdır. Burada büyük teorisyenlerin kaçırdığı bir nokta var ki, Almanlar içerisinde kendine Alman, Germen veya Tedesco diyen ayrı ayrı grupçuklar yoktur. Almanların tamamı kendisini "Deustch" olarak görür ve öyle de isimlendirir. Ancak Zaza ve Kırmanc kavramları tamamen farklı iki halkın tanımlamasıdır. Yani Bingöl veya Palu vb. bölgelerde yaşayan hiçbir Zaza ister kendi dilinde konuşsun ister Türkçe kendini Kırmanc olarak tanıtmaz. Yine aynı şekilde Dersimliler kendilerini Zaza olarak isimlendirmezler. (Günümüzde kimlik ve kültüründen habersiz Dersimli gençler kendisine bazen Zaza demektedir. Fakat bunda etkili olan, aşağıda bahsedeceğimiz Zaza kavramının Dersim serüveniyle alakalıdır.) Al-

manlar Almanca konuştuklarında kendi tanımlamalarında bir bütünlük arz ederek kendilerine “Deustch” derken, aynı ulus olarak gösterilen Dersimlilerle Zazalarda bu durum söz konusu değildir. Dersimlilerin neden dış dünyada da Zaza olarak bilindiğine yukarıda yeterince değindik. Dersimlilere düşen görev, doğru bilinen bu yanlış durumu düzeltmek ve tüm dünyaya Dersimlilerin kendi tanımı olan Kırmanc kavramını tanıtmaktır.

Dersimlilere Zaza Tanımını Giydirenlerin Mesnetsiz Teorileri ve Açmazları

G. Asatiryan imzasıyla Zaza kimliği üzerine yazılan birçok yazıyla internet sitelerinde karşılaşmaktayız. Yazıların tamamı incelendiğinde “Zaza” olarak anlatılmaya çalışılan halkın Dersimli Kızılbaşlar yani Kırmanclar olduğu kuşku bırakmayacak bir biçimde görülecektir. Yazıların aslını görme şansımız olmadığı için Asatiryan’ın mı yoksa yazıların çevirilerini yapıp aktaranların mı Zaza kavramını kullandığını bilemiyoruz. Aşağıda Asatiryan imzalı internette yayınlanan yazılardan biraz alıntı yaparak okuyucunun konuyu daha iyi kavramasını sağlayalım; “Zazaların dini aşırı Şiiliğin akımlarından biridir ve bu inanç önemli ölçüde yerel ve Hıristiyanlık dinlerinden etkilenmiştir. Buna karşılık Türkler ve Kürtler sunni Müslümanlardır.” Şimdi yazının başında bir eklenti gibi duran Zaza kavramı yerine Dersimli veya Kırmanc tanımını koyup Zazayı Türk ve Kürt kavramlarının yanına eklersek daha doğru olmaz mı? Zira bahsedilen Şiiliğin aşırı akımı, “İtiqate Kırmancıye” veya “Raa Haqi” dediğimiz inançtan başkası değildir. Bu inanca sahip olan halka ise Zaza değil Kırmanc (Dersimi) denir. Türkler ve Kürtler içerisinde Alevi-Kızılbaşlar da varken, Zaza kavramı en direk Suni-Müslümanlığın yarattığı bir isimlendirmedir. Asatiryan veya çeviriyi yapan kavramları birbirine karıştırmıştır.

“Yaşadıkları bölgenin iklim koşulları, din ve ahlâk konularında ölçülü olmaları nedeniyle Zaza kadınları Müslüman kadınlardan daha özgürdür... .. Zazalar, şarap içmekten hoşlanırlar, kadehi iki elle tu-

tarak dudaklarına götürürler.” Asatiryân’dan yapılan yukarıdaki alıntılarını durumu daha açık sergiliyor. Dersimlilerin Zaza olduklarını ispatlamak uğruna bu yazıyı kaynak gösterenler, diğer Müslüman toplumlardan farklı bir perspektifle kadına yaklaşan bir tek Zaza bölgesi gösterebilirler mi? Dersim inancına ilişkin başlı başına bir dosya hazırlayacağımız için Dersim-Kırmanc toplumundaki kadının yerine ve bu durumun inançlarındaki karşılığına şimdilik girmiyoruz. Ancak Duygu Asena bile Dersimli kadınların, çevre bölgelerdeki kadınlara nazaran daha özgür olduğunu hemen tespit edip, Dersimi bu özelliğinden dolayı “ada” olarak nitelendiriyorsa fazla da söze hacet yok sanırım. İslâm’ın kurallarına katı bir biçimde bağlı bir toplumun, şarap sevdiğini söylemek en başta o halka ve değerlerine yapılmış bir saygısızlık olur kanısındayım. Asatiryân’ın yazıları, Zaza bölgelerinde (Palu, Bingöl, Siverek, Çermik vs.) okunsa nasıl tepkiler alınacağını merak etmiyorum değilim. İlginç sonuçların oluşacağı kesin. Birçoğunun “eğer Zazalık buysa biz Zaza değiliz” diyeceğini duyar gibiyim.

Zazacı teorisyenler, inanç farkından dolayı yani Dersimlilerin Kızılbâş, Zazaların ise Müslüman olmasından kaynaklı iki toplumun iki ayrı ulus olamayacağını dile getiriyorlar. Bunu desteklemek amacıyla Türk halkı içinde de Alevi ve Sünni kesimlerin olduğunu ancak her iki tarafın da kendilerine Türk dediğini, aynı şeyin Kürtlerdeki Alevi ve Sünni kesim için de geçerli olduğunu anlatmaya çalışıyorlar. Zaten Türk halkı içindeki Alevi kesim, tarihsel süreç içerisinde Müslüman Türklere ayrışarak farklı bir yapılanma içerisine girmiş olsaydı veya bunun zemini oluşmuş olsaydı kendileri için Müslüman tarafla aynı etnik tanımlama olan Türk kavramını kullanmazlardı. Yani Alevi Türklere, Müslüman Türklere ayrışarak kendi etnik tanımlaması için yeni bir kavram oluşturma gereği hissetmemiştir. Fakat Dersimliler kendilerine Zaza değil de Kırmanc, Zazalar da kendilerine Kırmanc değil de Zaza diyorsa bu iki farklı kavramın oluşumundaki nedenlere ve arka planına iyi bakmak ve tahlil etmek gerekir. Tekrar olabilir ama biz yine de yazalım; Dersimlilerin kökenine ilişkin teorilerden en dayanıklı ve gerçekliğe uyanı Deylem bölgesinden (Horasan,

Alamut)10. yy.da başlayıp 300 yıla yakın süren göç iddiasıdır. Deylemistan'dan (Horasan, Alamut) gelip Dersim ve çevresine yerleşen Deylemi kavimler zamanla değişime uğramış ve bu değişimlerin sonucunda ise farklı etnik kimliksel, kültürel tanımlamaları benimseyip, tanımlamalarda yeni kavramlar oluşturmuşlardır. İşte Deylem'den gelip Dersim adasına yerleşen Deylemi kavimler kendilerinden yüzyıllarca önce orada yaşayan ve kültürlerini korumak için bu yükseltilere sığınmış olan Pavlaki halkıyla kaynaşmış ve özellikle Ermeni kültürü olmak üzere birçok kültürün de harmanlanmasıyla oluşan yeni bir kültür ve kimlik tanımlaması olarak Kırmanc kavramını kullanmaya başlamışlardır. Yani Kırmanc kavramının tekabül ettiği tanım, kültürel varlıklarını koruyup egemenlere karşı mücadele eden heterodoks halkların-kavimlerin ortak paydada buluşup direniş kültürlerini devam ettirdiği ortak bir ruh bütünlüğüdür. İşte Deylem bölgesinden gelerek Dersim içlerine çekilememiş olan kimi Deylemi kavimler ise daha erken dış etkiler altında kalarak farklı bir değişim seyri izlemiş ve Müslümanlığı kabul etmek durumunda kalmışlardır. Baskı yoluyla veya doğal etkileşim sonucunda Müslümanlığı seçen Deylemi kavimler özellikle İslâmiyet'i kendilerine taşıyan Kürt halkının etkisine girmiş ve zamanla Kürtlerle ilişkilene neticesinde onlarla ortak ruh bütünlüğünü sağlayarak yeni bir kimliksel-kültürel oluşum meydana getirmişlerdir. Müslümanlığın etkisiyle yeni bir şekilleniş alan bu Deylemi kavimler zaman içerisinde Zaza olarak anılmaya başlamıştır. Bir tarafta, asıl temelini Deylemi kavimlerle Pavlakilerin oluşturup, Ermenilerin de çok büyük etki ettiği heterodoks yapıya sahip bir halk ve bu kimliği-kültürü tanımlayan Kırmanc kavramı, diğer tarafta ise temelini Deylemi kavimler ile Kürtlerin oluşturduğu ve kültürel yapısını tamamen İslâmî motiflerle donatmış bir halk ve bu kimliği-kültürü tanımlayan Zaza kavramı var. Şimdi kalkıp da tarihsel zorunlulukların dayatması sonucu oluşmuş iki tanımlamayı bireysel veya örgütsel çıkarlar gereği zorla bütünleştirerek ve hatta bir tarafın bin yılı aşkın direniş kimliğini tanımlayan Kırmanc kavramını yok sayıp, Zaza tanımlamasını dayatmaya kimsenin hakkı yoktur.

Eğer teorilerimizin geçerliliğini veya doğruluğunu ispatlamaya çalışıyorsak çelişkili ifadeler kullanmamamız gerekir. Cümlelerimiz birbirini çürütecek biçimde art arda sıralandığında, ne yazık ki savunduğumuz düşüncelerin kıymeti harbiyesi de kalmıyor. Dersimlileri Zaza gösterme seferberliğinde olan kimi beyler aynı yazı üzerinde birbiriyle çelişen açıklamalar yapmak zorunda kalmaktadırlar. Bunların başında ise H. Küçük ve Sait Çiya gelmektedir. Her ikisi de bir halkın kendini nasıl tanımladığının önemli olduğunu belirtmelerine rağmen Dersimlilere Zaza diyebilmektedirler. İlk H. Küçük'ten alıntı yapalım; "Kırmanç-Zazaların Etnik Kimliği Üzerine Tartışma" başlıklı internet yazısında "Bizim halkımızın kendisini tanımlamasıyla, başka birilerinin bizim halkımızı tanımlaması birbirine denk düşmüyorsa biz, halkımızın kendine ilişkin tanımlamasını esas almak zorundayız" demesine rağmen yazının bütünlüğüne bakıldığında Zaza tanımlamasını yapan kesim ile Dersimlilerin ortak halk olarak gösterildiğini görürüz. Zaza tanımlaması da Dersimlilerin kendi tanımlamalarına denk düşmediğine göre iki tarafı ortak halk olarak açıklamak çelişki değil de nedir? Yine aynı yazıda H. Küçük, "halkımız yaygın olarak; 'ma kırmançime', 'ma elevime', 'ma dımlime', 'ma kırmançki, dımlki qesey keme', 'ma khuri nime' diyerek bu farklılığı açık bir biçimde ifade etmiştir. 'Khuri hete Mardin'de, hete Diyarbekir'de nisene ru' diyerek, Kürtlerin oturduğu coğrafyaya da kesin bir biçimde işaret etmiştir." demektedir. Acaba H. Küçük Dersimlilerin de "Zazay hetê Palude, hetê Bingolde nisenê ro" (Zazalar Palu, Bingöl'de yaşıyorlar) diyerek Zazaların yaşadığı coğrafyayı kesin bir biçimde işaret ettiklerini bilmiyor mu?

"Dersim Yazıları" kitabıyla bilinen Sait Çiya, hem kitabında hem de internette yayınlanan yazılarında Dersimlinin birçok gerçekliğine vurgu yapmasına rağmen, o da kimlik tanımlamasında kullandığı Zaza kavramıyla ne yazık ki tespitlerinin hepsini bir keredede çöpe atabilmektedir. Bir kez insan yanlış tanımlama yapmaya dursun, o yanlış temellendirmek uğruna yazı çelişkiler yumağına, öznel değerlendirmeler tarlasına dönmeye mahkûm oluyor. Kitabını ihtiyaç duyulursa

ileriki sayılarda değerlendirebiliriz fakat biz bu yazıda internette yayınlanan 2 ayrı yazısı üzerinden bir polemik yürüteceğiz. “Tarihten Günümüze Dersim Kimliği” adlı yazısında “Bir toplumun kimliğini belirleyen, başkalarının o toplum hakkında düşündükleri değildir. Belirleyici olan o toplumun kendisi hakkındaki düşünceleridir.” ibaresiyle “Zaza Yurtseverliği” başlıklı yazısındaki “Kendimizi rahatlıkla tanıtabilmek, aynı etnik kökene sahip, aynı dili konuşan toplumu ifade etmek için Zaza demek doğrudur.” cümlesi kafa karışıklığı yaratıyor. Şimdi hangi düşünce Çiya tarafından savunulmaktadır? Dersimlilerin kimliğini belirleyen kendi düşüncelerinin bir ürünü Kırmanc kavramının mı yoksa başkalarının Dersimli için düşündüğü Zaza kavramının Dersimliler için kullanılmasını mı? Sait Çiya’nın yazılarının tamamı incelendiğinde Dersimlilerin Zaza olarak adlandırılması gerektiği düşüncesi yazılarında hâkim olması nedeniyle ilk yazıdaki alıntısını yaptığımız söylemini kendisi çürütmüş oluyor. Zaten “Tarihten Günümüze Dersim Kimliği” yazısının 5 numaralı dipnotunda son noktayı koyuyor. “Alevi Zaza tanımlaması da yabancıların yaptığı ve Dersimlilerin kendi aralarında kullanmadığı bir terimdir. Ben Alevi Zaza tanımını, Zazaca konuşan Aleviler anlamında kullandım” Sayın Çiya, siz zaten karmaşık bir hale bürünmüş olan Dersim kimliğini incelemeye çalışan bir yazar olarak, kendinizce tanımlamalar yapma hatasını nasıl bu kadar rahatça uygulayabilirsiniz? Sizin doğruları olduğu gibi yansıtma sorumluluğunuz varken, o halkın kullanmadığı tanımlamalara rağbet etmenizin gerekçesi nedir?

Dersimlilerin Zaza olarak isimlendirilmesi veya Zazalarla ortak bir kimlik yaratmış olması için Sait Çiya’ya göre tarihsel toprak olmazsa olmazdır. Bakın ne diyor; “Kimliğin oluşmasında tarihsel toprağın çok önemli bir yeri var. Direnişler, yenilgiler, kahramanlıklar hep ülkeyle birlikte anılıyor.” Dersimlilerin tarihiyle Zazaların tarihi incelendiğinde her zaman söylediğimiz gibi çatışmalar dışında en ufak bir ortaklık yoktur. Zazalar egemen güç (İslâmiyet) ile bir uyum yakalamış ve bunun doğrultusunda kahramanlık algıları, genel anlamıyla cihat mantığı üzerinden kurulu bir gayri Müslim avına dönüş-

müştür. “Gayri Müslim Dersimlilerin? bu şartlarda Zazalarla ortak bir tarihsel toprak üzerinde birlikte kahramanlıklar, direnişler veya paylaşımlar yaratması mümkün olamayacağı gibi buna bağlı olarak ortak bir yurtlarının olduğunu da söyleyemeyiz. Bir de Sait Çiya’nın kitabında ve yazılarında tekrar ettiği bir tespit var. Bu tespite göre Dersim’de bulunan Kuresu, Bamasuru ve Dewres Cemalu aşiretleri kendilerini Kırmanc olarak görmez kendi dışındaki Dersimlilere Kırmanc dermiş. Dersimliler bir kere Zaza yapılmak istenmeye dursun artık akla ne gelirse yazılıyor. İç-Dersim’deki istisnasız bütün Dersimce (Kırmancki) konuşan aşiretler kendilerini Kırmanc olarak tarif ederler. İster Bamasuru olsun ister Kuresu olsun fark etmez. Zaten Çiya savını ortaya atarken bu aşiretlerin kendilerine Kırmanc yerine ne dediklerini söylemiyor. *Dergi’mizin* bundan sonraki her sayısında Dersim’in farklı bölgelerinden insanlarımızla yaptığımız röportajlara yer vereceğiz. O röportajlar Dersimlilerin kendi tanımlamalarındaki gerçekliği gün yüzüne çıkarmaya yardımcı olacaktır.

Bu başlık altında unutulmaması gereken bir isim daha var ki Dersimlilerin kendi tanımlaması olan Kırmanc kavramına olabildiğine karşı durmayı ve Zaza tanımlamasını Dersimlilere dayatmayı kendine amaç edinmiştir. “Zaza Ulusal Sorunu” başlığıyla kaleme aldığı yazısında Zılfı Selcan, Dersim inancına-kültürüne, sosyalizme ve Marksist ideolojiye temelsiz ve eklektik bir biçimde karşı durmaktadır. “Zaza Ulusal Sorunu” deyip, sorunu sadece Dersim ile sınırlı tutma aymazlığı Zılfı Selcan’ın yazısının tamamında mevcuttur. Bu bakış açısı sadece Zılfı Selcana da ait değil. Dersimlilere Zaza diyen birçok kesim tarafından aynı mantık hatası yapıla gelmektedir. Dersimlileri de Zaza kimliğinin altına koyma cüretini gösterdikleri gibi anlatılan Zaza kimliği sadece Dersim sınırlarıyla sabit tutulmaktadır. Hem getirip farklı bölgelerdeki Müslüman bir halkın tanımını Dersimlilere giydireceksiniz hem de Zaza olarak çizdiğiniz çerçeve sadece Dersimlilerden ibaret olacak. Bu deli saçması teoriyi bir de bilimsel yaklaşım diye insanlara yutturmaya çalışacaksınız. Bu hem okuyucularınıza saygısızlık hem de kendi “Zaza Ulusal Birliği” adını verdiğiniz Der-

simli-Zaza birlikteliği teorisine de uymayan ve kendi içinde çelişen bir yaklaşımdır. Dersim'deki devrimci hareketlerin yapmış oldukları hataları Marksist ideolojiye yükleme başarısını gösteren Selcan, "Öyle inanıyorum ki, Zaza Ulusal Sorunu'nun yanında komünizmin de şimdiden bir hedef olarak konması, geçmiş dönemlerde bu ideoloji adı altında yapılan büyük tahribatlarda olduğu gibi, bu iki hedefli görüş halk arasında beklenen sempati yerine, güvensizlik ve şaşkınlıkla karşılaşılacaktır. Elbette çok az bir kesim bu her iki amacı da benimseyebilir. Fakat bunun küçük bir azınlıkla sınırlı kalacağını ve yaygınlık kazanmayacağını kesinlikle söyleyebilirim" gibi öznel belirlemelerde bulunduğu cümleler kurup kendince bir tablo çizmeye çalışmıştır. Komünizmi de hedeflemeyen bir ulusal mücadelenin hangi ideolojinin etkisine gireceği ve nasıl bir seyir izleyeceği açık ve nettir. Zilfi Selcan bu açıklamayla Dersim halkını alenen burjuva ideolojilerin denetimine çağırılmaktadır. Halkın, ulusal mücadelenin yanı sıra Komünizmi hedefleyen bir perspektifle hareket eden bir yapılanmaya destek vermeyeceğinden emin bir edayla yazmaktadır. Zaza bölgeleri için bu durum geçerliliğini koruyor olabilir ama Dersimlilerin yıllardır Komünizmi hedefleyen örgütlenmelere nasıl destek verdiğini Selcan'ın bilmediğini sanmıyorum. Aynı yazıda Zazaları farklı kavramlarla tanımlayanları "Türklerin yanında Türkten çok Türk görünmüş (Ziya Gökalp, Mehmet Şerif Fırat vd.), ya da Kürtler arasında Kürtten çok Kürt kesilmiştir (Nuri Dersimi, Sait Kırmızıtoprak, Sait Elçi vd.);" diyerek kendince sınıflandırma yapmıştır. Sanırım Dersimlileri onlara yabancı kavramlarla tanımlayanlar arasına Zilfi Selcan'ı şu şekilde koymak mümkün; Türklerin yanında Türkten çok Türk görünmüş (Mehmet Şerif Fırat, Cemal Şener vd.), Kürtler arasında Kürtten çok Kürt kesilmiş (Nuri Dersimi, Haydar Işık vd.), veya Zazaların yanında Zazadan çok Zaza olmuştur. (Zilfi Selcan, Haydar Şahin vd.)

Almanların bölgesel adlandırmalarından yola çıkarak Dersimlilere kimliksel tanımlama bulmaya çalışanlardan biri de Zilfi Selcan'dır. "Almanlar nasıl kendilerine bölgesel adlarla Sachse, Bayer, Westfale vs. diyorsa, Zazalar da aynı şekilde kendi adlandırması için birkaç yö-

resel halk adını kullanırlar: Zaza, Kırmanc, Dımılı, Gini.” Selcan’ın bahsettiği bu bölgesel Alman adları, Alman ulusu olduğu süreçte kimse tarafından ön plana çıkarılmaya çalışılmamış, yani Bayerler kalkıp Sachse ve Westfale’lerin de Bayer olarak adlandırmasını dayatmamıştır. Bahsedilen gruplar üst kimlik olarak “Deutsch” tanımlamasını benimsemiş ve kullanmışlardır. Ancak Selcan ve diğerleri Zaza ismini çekinmeden üst tanımlama olarak dayatmaktadır. Ayrıca Dersimlilerle Zazalar Alman alt grupları gibi tarihin hiçbir döneminde aynı ulusal bütünlük içerisinde yer almanın zeminini oluşturmamış olup her iki tarafta böyle bir çaba içerisinde de değildir. Anlayamadığımız Selcan ve diğerleri Dersim ve Zaza halkına rağmen birliktelikler yaratma, tanımlamalar yapma, dilediği tanımlamayı eleme dilediğini seçme hakkını nerden ve kimden alıyorlar? Yazısını bitirirken Selcan “Zaza aydınları Kürtlere veya Türklere diyor mu ‘sizin diliniz bizim dilimizin bir lehçesidir de, siz kendi kimliğinizi unutun, gelin Zaza olun! Sağ olsunlar, fakat başkaları da bize böyle demesin! Çünkü bir atasözünün dediği gibi: Her vas koka ho sero r’oeno (Her ot kendi kökü üstünde biter.)” Sayın Selcan, Zaza aydınları olarak kendilerini tanıtanlar -siz de dahil olmak üzere- belki Kürtlere ve Türklere gelin Zaza olun demiyor olabilirsiniz ancak Dersimlilere Kırmanc tanımlamasını bir tarafa bırakın, kendi kimliğinizi unutup, gelin Zaza olun diyebiliyorsunuz. Eğer Dersimliler kalkıp Palu’da veya Siverek’te yaşayan Zazalara Zazalığınızı unutun Kırmanc kavramını kullanın deme saygısızlığında bulunmuyorlarsa aynı saygısızlığın kendilerine yapılmamasını istiyorlar.

Zaza Kavramının Dersim Serüveni

Kavramlar bazen gerçekleri gizlemek veya çarpıtmak için kullanılabilir. Bu durum Dersim kimliğini tanımlama noktasında kendisini çok açık bir biçimde ortaya koyar. Daha önceden de bahsettiğimiz üzere Dersim kimliğini tanımlamak günümüzde karmaşık bir hal almıştır. Bunun tarihsel arka planına baktığımızda 38 katliamıyla

başlayıp günümüze kadar devam eden bir asimilasyon politikasının, yani sistemin Türkleştirme çabasının olduğunu görürüz. Bunun yanı sıra sınıf mücadelesi verdiğini iddia eden kesimlerin 80'lere kadar-günümüzde de devam etmektedir- Dersim'in yok edilmek istenen kimlik ve kültürünü enternasyonalizm ve/veya sınıf mücadelesi adına görmezlikten gelmesi ise Dersim kimliği ve kültürünün tanımlanmasının muğlâklaşmasına etki eden diğer bir faktör olmuştur.

80'lerle beraber Dersimliler, büyük oranda Kürt Özgürlük Mücadelesinin etkisine girerek Kürt kavramını kendi kimliğini tanımlamada kullanmaya başlamıştır. Kürt tanımı elbette Dersimlilerin çok büyük bir bölümü tarafından kabul edilmese de Dersim üzerine yapılan incelemelerin hatırı sayılır bir bölümünde etkisini göstermiştir. Ülkemizde bilimsel bir metotla araştırma yapmak yerine bilinenleri tekrarlama geleneği "bilim camiasında" da geçerli olduğu için Kürt kavramı Dersimliler için en çok ilgi gören tanımlama olmuştur. Dersimlilerin Kürt Yurtsever Hareketine destek vermelerinin ve bir bölümünün de kendini Kürt görmeye başlamasının nedenlerine baktığımızda yıllarca Dersim'de örgütlenip bölgenin kültürel-kimliksel yok oluşuna çözüm olmayan ve böyle bir sorun yokmuş gibi davranan "sınıfçı" hareketlerden farklı olarak kimliksel-kültürel mücadele veren bir yapısının olması öncelikli olarak gelmektedir. Sadece kimliksel-kültürel değil pratik hiçbir alanda başarı elde edemeyen ve sloganlardan ibaret devrimci yapılanmalar yerine pratikte de halka değen bir gücünün olması da alternatifsiz Dersimliyi sisteme ağır darbeler vuran Kürt hareketinin yanına çekmiştir. Yurtsever Kürt Hareketi her ne kadar Dersim'de affedilmez hatalar yapmış olsa da sonuç değişmemiştir. Bunun yanı sıra sistemin Dersimlileri de Kürt olarak görüp asimile etmesi, baskı ve zulüm uyguluyor olması da bu yakınlaşmada büyük bir etkidir.

Kürt hareketinin güçlenmesini engellemek ve Dersim içerisinde etkisini kırmak için aynı dönemlerde yeni bir tanımlama Dersimliye yapılandırılmıştır: "Zaza". Tarihte 80'lere kadar hiçbir Dersimli kendine Zaza dememişken bu kavram o tarihten itibaren Dersimlinin dağarcı-

ğına sokulmuş ve günümüzde kendi tarihinden-kültüründen bihaber genç kuşakta popülerlik kazanmıştır. Kürt Yurtsever Hareketi'nin Dersim kimlik ve kültürünün özgünlüğünü ve farkını görmeden, zorlama bir çabayla Kürt tanımlaması altına koyması tepki yaratınca, Zaza kavramını kullanan çevrelerin etkisi daha da artmıştır. Dersimlilerin de kendi öz kimlik ve kültürüne sahip çıkmaması sonucunda Zaza kavramının Dersim için kullanılması kaçınılmaz olmuştur. Geline aşamada Dersimliler, kendi öz kimliğini tanımlamada Kürt ya da Zaza kavramlarından birini seçmek zorunda bırakılmıştır. Dersimliler alternatifsiz değildir. Bin yılı bulan bir geçmişle kendi öz tanımlamaları vardır. Dışarıdan birilerinin tanımlama yapmasına ihtiyacı yoktur.

Günümüzde hâlâ Dersimlilerin kimlik tartışmaları tüm sıcaklığıyla devam etmektedir. Dersimlilere Zaza yaftasını geçiren kesimle, Dersimlilerin Kürt olduğunu iddia eden çevreler keskin bir tartışmanın içerisine girmiştir. Ancak "Zaza Ulusal Mücadelesi" verdiğini söyleyen kesimler "kimlerden müteşekkildir?" sorusuna ve bu kesimin tarihine kısaca değinmekte fayda var. Zira "Zazacılar" olarak bilinip, büyük bir bölümünün Avrupa'da yaşadığı çevrenin ilk ortaya çıkışından günümüze kadarki düşünsel geçmişi tartışmalı, karanlık ve şaibelidir.

"Zaza Ulusal Mücadelesi"ni Kim Veriyor?

Günümüzde Zaza olarak isimlendirilen halkın (Dersimi'leri adı geçen bu Zaza toplumdan ayırdığımızı burada bir kez daha belirteyim) Kürtlerden ayrı bir ulus olduğuna veya bunun bilincinde bir mücadele biçimi sergilediğine yönelik bir veri tarihte de şimdiki zamanda da yoktur. Zazalar tam aksine kendilerini Kürtlerden ayrı görmemiş ve onlarla ortak bir ruhi şekillenme içerisinde yaşamışlardır. Bilinen tarihin tüm kaynakları bu durumu ispatlar niteliktedir. Tarihte hiçbir Kürt, Zazaları kendinden farklı görmemişken Zazaların da çok farklı bir tepkisellik içinde olduğunu söyleyemeyiz. Şerefhan'ın *Şerefname* isimli kitabında da bunu açık bir biçimde görmek mümkündür.

Yine Kürt isyanlarının en büyüğü olarak nitelendirilen Şex Said İsyanı'nda Zazaların isyana önderlik edip Kürtlerle birlikte isyana katılmaları da bir anlık bir galeyana gelmenin değil uzun bir geçmişin getirdiği ortak tarih ve ruhi şekillenmenin etkisidir.

Peki, günümüzde Zaza halkının tarihsel süreçten farklı olarak Kürtlerden ayrı bir ruhi şekillenmeye sahip olduklarını veya ayrı bir ulus bilincini taşıdıklarını söyleyebilir miyiz? Eğer bu konuyla ilgili internette Avrupa kaynaklı yazılar okumak dışında bir araştırmanız yoksa tereddütsüz Zazaların ayrı bir ulus olduğunu ve Zaza Ulusal Mücadelesinin Palu, Siverek başta olmak üzere Zazaların yaşadıkları tüm bölgelerde canla başla verildiğini düşünebilirsiniz. Çünkü Avrupa'da yaşayan ve büyük bölümünü Dersimlilerin oluşturduğu -arada nadir de olsa Zazalara rastlanmaktadır- "Zaza Ulusal Mücadelesi" verdiğini savunan bir grup var ki internet sitelerinde Dersimlilerin Zaza olduğuna ve Zazaların Kürtlerden ayrı bir ulus olduğuna dair yazı bombardımanını iş edinmiş durumdadır. Ulusal mücadele anlayışları tam da bundan müteşekkil bu çevre, öncelikle belirtmek gerekir ki varlıklarını başta Kürt Özgürlük Mücadelesi olmak üzere devrimci düşmanlığı üzerinden ortaya koymaktadırlar. Yine Dersim'in kendi tanımlaması olan Kırmanc ve Kırmancılığı oluşturan Kızılbaş direniş ruhunu da yadsıyan ve fırsat buldukça da saldıran bu çevrenin tutumlarına ilişkin örnekler vereceğiz ama öncelikle nereden çıktı bu "Zaza Ulusal Mücadelesi" onu irdelemekte fayda var.

"Zaza Ulusal Mücadelesi"nin Fikir Babaları

Avrupa'da şimdi Zazacılık yapan çevrelerin tamamı Ebubekir Pamukçu'yu önderleri, kendi vermiş oldukları mücadelenin de ilk teorisini olarak görür ve her fırsatta da saygılarını sunmayı eksik etmezler. 1946 yılında Diyarbakır'ın Çermik ilçesinde dünyaya gelen Pamukçu, 1983 yılında Avrupa'ya gider ve orda 1985 yılında "Ayre" adında Zazaca dergiyi ve 3 yıl sonra da "Piya" isimli dergiyi çıkarır. Avrupa'ya gitmeden önce Kürt ulusal mücadelesi içerisinde bir dö-

nem yer alan Pamukçu, 1970 yılında basımını yaptığı “Kurtuluş Savaşı” adlı şiir kitabında bakın nasıl bir düşünceye sahiptir; “Asya’dan koptum, sarstım Cihan’ı, Acem’i Arap elleri’ni, Frengistan’ı, Güneşi deldi şafakla mızrağımın ucu, Titretti alemleri keskin kılıcımın, Yeniden silkinmek, Yeniden Türk olmak istiyorum...” (Ebubekir Pamukçu *Kurtuluş Savaşı*, s. 26, 27, 1970) aynı Ebubekir Pamukçu kendi çıkar-
dığı *Piya* dergisinin 7. ve 8. sayılarında ise 1980 darbesinden sonra yaşadığı bir gözüktünde MİT ile çalışma teklifini kabul ettiğini kendisi itiraf etmek zorunda kalmıştır. Zazacı çevre Ebubekir Pamukçu’nun bu itirafını ve geçmişinde kalan bahsettiğimiz şiir kitabını gizlemeye çalışmakta ve farklı bir Pamukçu profili çizmektedir. Yarattığı etkiye ve Zazacılar üzerinde bıraktığı mirasa bakıldığında, Kürt Yurtsever Hareketine karşı bir şekilleniş içinde ve Dersimlilerle Kürtlerin ortak mücadele potansiyelini yok etmek üzerine kurulu olduğu aşikârdır. Zira Pamukçu’nun “Zaza Ulusal Mücadelesi” ve “Zazaistan” gibi hiçbir tarihsel ve güncel karşılığı olmayan bilimsel olmayan kavramları ortaya attığı tarihin, Kürt mücadele çizgisinin yükseldiği ve sisteme ağır darbeler indirmeye başladığı bir döneme denk gelmesi ayrı bir soru işaretidir. Günümüz Zazacıları Pamukçu’dan devraldıkları bayrağı bir adım ileri taşıyarak devrimcilere ve Kürt hareketine karşı saldırılarını aleni bir şekilde yapmaktadırlar. Hayri Başbuğ’a geçmeden önce Pamukçu’nun büyük çelişkisiyle Pamukçu meselesini şimdilik kapatalım. “Dersim Zaza Ayaklanmasının Tarihsel Kökenleri” adlı kitabında Yavuz Sultan Selim’i Zazaların yurdu olarak lanse ettiği Dersim’i - kendi deyimiyle Zazaistan’ı- istila etmeye çalışan ve on binlerce Zaza’yı Çaldıran savaşı esnasında katleden bir işgal komutanı olarak gösterirken, (age. s. 35-45) bakın kendisine ait bir şiirde nasıl da Yavuz Sultan Selim olmak istiyor “... mertlerin beyi ben Alparslan’ım, Söğüt’te yeşeren fidanların beyi Osman’ım ben, **Çaldıran’da**, Ridaniye’de, Mekke’de Müslümanların beyi **Yavuz**’um ben, At üstünde Mustafa Kemal’im ben, Adımız Türk dilimiz Türkçe, Türk’üm Türk’üm ben...(Ebubekir Pamukçu, *Kurtuluş Savaşı*, s. 32,34, 1970)

Hayri Başbuğ, 1980'li yıllardan bugüne Zazalar üzerine kitaplar yazan ancak Zazaları "Zaza Türkleri" olarak tanıtan bir isimdir. Onun da Zazalar üzerine çalışmalar yapıp Kürtlere karşı kullanmaya çalıştığı tarih, Kürt Özgürlük Mücadelesinin gelişmesiyle örtüşür. En son Ergenekon iddianamelerinde de adına rastladığımız Başbuğ, iddianamede Veli Küçük ve Mehmet Eymür gibi isimlerin yanında boy göstermektedir. Ergenekon ile devrimci yapılanmaların ve alakalı alakasız herkesin de ilişkilendirildiği ve bu nedenle de Başbuğ'un iddianame kanıt gösterilerek Veli Küçük ve çevresiyle bağının olduğu ispat edilemez gibi bir yanıt verilebilir. Ancak Başbuğ'un Veli Küçük gibi isimlerle ilişkisi sadece bu iddianameyle sınırlı değil, keza Hayri Başbuğ imzalı "Yezidilik İnancı" adlı kitap "Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı" tarafından yayınlanmıştır. Veli Küçük, aynı vakıfla yakından ilişkili ve vakfın düzenlediği yurtiçi-yurtdışındaki etkinlik ve panellere sık sık konuşmacı olarak katılmıştır. Türk milliyetçiliğinin yanı sıra aşırı bir biçimde şeriatçı görüşleri savunduğu "Zaza Gerçeği" adlı bir de kitapçığı bulunmaktadır.

Daha en başından şaibeli isimlerin mücadele olarak ortaya sundukları çalışmalar, günümüzde "Zaza Ulusal Mücadelesi" olarak kendini var etmektedir. "Zazacılar" olarak bilinen bu grubun belirli özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz;

Başta Kürt Özgürlük Mücadelesi olmak üzere devrimci ve sosyalist düşmanlığı yapmaları,

Dersimlilerin kendileri için kullandıkları Kırmanc kavramına karşı özel bir husumetlerinin olması ve Zaza ismini de Dersimlilere dayatmaları,

Dersimlilerin Kızılbaş direniş ruhunu ve tarihini yadsımaları,

Sosyalizme karşı geri ideolojilerin bayraktarlığını yapmaları,

T.C.'den devrimcilere karşı aman dilemeleri.

Zaza hareketi olarak kendilerini tanıtan grup, Kırmanc ve Dersimli kavramlarına çok keskin bir biçimde karşı çıkmakta ve bu gibi tanımlamaların Zaza halkını (burada Zaza halkı derken Palu, Bingöl vs.

bölgelerde yaşayan Zazalarla Dersimliler kastediliyor.) böyleceğini dile getiriyor. Bir bölünmenin yaşanması için öncelikle bir birlikteliğin olması gerekir. Burada hangi birliğin bölünmesinden bahsedildiği meçhuldür. Sanki Dersimlilerle Zazalar bir birliktelik sağlamış ve Zaza Ulusal Mücadelesi veriyormuş havası yaratılıyor. Eğer bu anlayış farklı hesapların sonucu ortaya konmuyorsa Zazacıların kara cahil olduğunu söylemek mümkün. Zira Zazaların yaşadığı bölgelerin büyük bölümü (Bingöl, Siverek, Palu, Maden, Gerger vs.) İslâmî gericiliğin ve Türk milliyetçiliğinin etkisindedir (Elbette bu bölgelerde yaşayan Zaza halkına mensup ilerici-demokrat insanlar da yaşamaktadır fakat bölgenin genel havasını değiştirmek için yeterli değildir.). Sedat Bucak başta olmak üzere Bucak aşiretinin Siverekli Zazalar üzerinde nasıl gerici bir etkisinin olduğunu anlatmaya gerek yok sanırım. Yine Palu bölgesi dinci gericiliğin hâkimiyetinin yanı sıra Türk milliyetçiliğinin bölgedeki baş kaynağı olma özelliğini de taşır. Çermik ve Lice bölgelerini saymazsak Zaza alanlarının geneli için bu tespiti yapabiliriz. Bu sonuca az da olsa ülke gündemini takip eden herkes rahatlıkla ulaşabilir. Zazacı grubun bu kadar cahil olduğunu sanmıyoruz. Lice ve Çermik bölgelerinde ise sistemin etkisinin yaşanmamasının sebebi ise Zaza Ulusal Mücadelesi'nin varlığıyla alakalı değil, Kürt Özgürlük Hareketinin emekleriyle ilişkilidir. Şimdi durum orta yerde aleni şekilde dururken sanki Zaza bölgeleri Zaza ulusal mücadelesini vermeye hazır olmuş ve Avrupa'daki "liderlerini" bekliyormuş havasını yaratmanın anlamı nedir? Üstelik bunu yaparken Dersimlilerin kendi tanımlaması olan Kırmanc kavramını yasaklama hakkını nereden alıyorsunuz? Eğer gerçekten Zaza halkını birazcık olsun düşünüyorsanız Avrupa'da internetlerin sanal ortamlarında yeni uluslar yaratıp sanal kurtuluş mücadeleleri vermek yerine, gerici ideolojilerin sarmaladığı Zazaları bu bataklıktan kurtarma çabasını vermeye davet ediyoruz.

Zazacı grubun belirgin özelliklerinden biri de "kimlik ve kültürlerini korumak" için devletten aman diliyor olmalarıdır. Haydar Şahin "Dilimiz Üzerindeki Engeller" başlıklı yazısında bakın ne diyor:

“Devlet, herkesin dar anında yetişen Hızır’ın dilini konuşan bizlere bu dili yasaklamasın! Türkiye Cumhuriyeti Devleti bize destek çıkmalıdır. Bu aşamada destek bile yeterli değil. Birebir sahip çıkmalıdır. Çünkü yanlışlarla, korkularla Zazaca yasaklanmıştı. Bu yasaklar ve dayatılan korku yüzünden Zazaca konuşulmadı. Devletin ve çeşitli yetkililerin sert tutumu Zazaca’yı bitirme aşamasına getirmiştir. Bu dil, devletin büyük çabasıyla ve halkımızın da sahip çıkmasıyla tekrar ülkemizi zenginleştirir. Evet Zazaca’nın, Zaza halkının yaşaması devletin elindedir ve Zazaca’yı konuşmak, geliştirmekte Zaza halkına düşer. Zaza halkı bu ruhuna sahip çıkmalıdır. Devlet de bu halkın ve ruhunun ölmemesi için eğitim, öğretimle sahip çıkmalıdır. O zaman Zaza halkı ve Zazaca tekrar yaşar. Hem de sağlıklı yaşar.” Haydar Şahin’in Zaza olarak gösterdiği kesim Dersimlilerden oluşmaktadır. Zazacaya Hızır’ın dili diyor olması da bunu göstermektedir. Zira Dersimli Kızılbaşlar dışında hiçbir halk Zazalar da dahil olmak üzere dillerine Hızır’ın dili demezler. Şimdi buradan hareketle Haydar Şahin’in ölmesi için devletten yardım istediği ruh, Dersim ruhudur. Dersim ruhu da direnişle, egemenlere boyun eğmemekle eş anlamlıdır. Devlet yıllardır tam da bu ruhu bitirmek için zafer elde edemediği seferler düzenlemedi mi Dersim’e? Şimdi kalkıp aynı devletten bu halkın ruhuna sahip çıkmasını istemek de ne oluyor? Sistemin sahip çıkacağı bir dil ve kültür bizim dilimiz kültürümüz olamaz. Dersimliler geçmişinden miras direniş ruhunu, insanı merkeze alan hümanist yapısını, mazlumun, ezilenin yanında yer alma refleksini korumadıktan sonra yaşamının her alanında kendi dilinde konuşması hiçbir anlam ifade etmez. Bizim derdimiz sadece bir dilin kurtarılması değil, o dili yaratan kültür ve kimlikle bir bütün olarak yaşatılması ve ilerici yönlerine vurgu yaparak korunmasıdır.

Zazacı grup içerisinde devlet yardakçılığında son aşama olarak nitelendirilebilecek bir isim olan “Koyo Berz”e de değinmekte fayda var. İsveç’te Abdullah Gül’ün de (o dönem Dışişleri Bakanındır) katıldığı bir toplantıda Koyo Berz’in devletten neler istediğini Taha Akyol gibi faşist-liberal karışımı bir kalemşor bakın nasıl dile getirmiş: “Zazaca öğretmeni Koyo Berz:...Ateşli bir Zaza milliyetçisi. Türklüğü de

Kürtlüğü de reddediyor. 'Kürtler bizi asimile etmek istiyor, TC buna engel olsun' diyor! Ad vermeden PKK'yı eleştirip 'biz sadece kültürel hak istiyoruz, toprak istemiyoruz' deyince salondan alkış alıyor" Koyo Berz'in asimilasyoncu olarak lanse ettiği kesim Kürt Özgürlük Mücadelesidir. Peki, onlara karşı kimden yardım dilemektedir? Asimilasyonculuğu tescillenmiş devletten. Zaten konuşmasının sonunda alkışın kopması iki tarafın da durumdan ve konuşmalardan memnun olduğunu gösteriyor. Aynı Koyo Berz Dersim adına karşı "Bucakistan" kavramıyla karşılık vermiş ve eleştiri alınca da Bucak aşireti önde geleni Susurlukçu Sedat Bucak da dahil olmak üzere Bucaklar'ı savunmaya kalkışmıştır. Eğer Zazaların samimi bir şekilde kimlik ve kültürüne sahip çıkılmak isteniyorsa, en başta yapılması gereken iç temizliktir. Zaza halkını sistem içine çekmek isteyenlerden uzak durularak yeni bir başlangıç yapılabilir.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz, kavramlar-tanımlamalar kullanılırken hele de Dersim kimliği gibi karmaşık yapıya sahip bir alanda gelişmiş güzel bir şekilde değil, bilimsel temele dayandırılarak yapılmalıdır. Bu konuda en önemli görev genç inceleme-araştırma yapmaya aday akademisyen kadrolara, ilerici, sosyalist gerçekçi sanatçılarımıza ve yazarlarımıza düşmesine rağmen o çevrelerden henüz bu ve benzeri konularda gerekli duyarlılığı göremiyoruz; ve özverili katkıları alamıyoruz.

KAYNAKÇA

Bruinessen, Martin van, *Kürtlük Türklük Alevilik*, İletişim Yay., 7. Baskı, İstanbul, 2008.

Çiya, Sait, *Dersim Yazıları*, Tij Yay., 1. Baskı, İstanbul, 1998.

Pamukçu, Ebubekir, *Dersim Zaza Ayaklanmasının Tarihsel Kökenleri*, Yön Yay., 1. Baskı, İstanbul, 1992.

Sevgen, Nazmi, *Zazalar ve Kızılbaşlar*, Kalan Yay., 2. Basım, Ankara, 2003.

Şener, Cemal, *Türkiye'de Yaşayan Etnik ve Dinsel Gruplar*, Etik Yay., 1. Baskı, İstanbul, 2004.

Tankut, Hasan Reşit, *Zazalar Üzerine Sosyolojik Tetkikler*, Kalan Yay., 1. Basım, Ankara, 2000.

Tok, Nafiz, *Kültür Kimlik ve Siyaset*, Ayrıntı Yay., 1. Basım, İstanbul, 2003.

Dersim direnişçileri Elazığ'da göstermelik bir biçimde yargılanırken...
(Kasım 1937)

"Dersim Çıbanı"nı yok etmekle işe başlayan Sabiha Gökçen, Mustafa Kemal'in yanında

Vengê Pelgu

HANGİ SEY RIZA? -2-

Dergi'mizin bir önceki sayısında yayınlanan yazımızın 1. bölümünü "İ. Sabri Çağlayangil'in Çelişkili Açıklamaları" başlığı ile sonlandırmıştık. Yazımızın 2. bölümünü ise üç temel başlık üzerinden kurguladık. Öncelikle 1. bölümde teknik hatalardan kaynaklı eksik olarak yayınlanan "Ebubekir Pamukçu'nun Zaza Seyit Rıza'sı" başlıklı yazının tam haliyle yazıya başlayacağız. Ardından Sey Rıza'nın gerçek kimliğini anlatmaya çalışacağımız yazıyla devam edeceğiz. Yazıyı, 1. bölümde girişini yapıp temel meseleyi açmadığımız "İhsan Sabri Çağlayangil'in Çelişkili Açıklamaları" başlıklı yazımızın devamı niteliğindeki bölümle sonlandıracağız. Çelişkili açıklamaların nedeni ise *Dergi'mizin* bir sonraki sayısında Sey Rıza ile M. Kemal'in görüşmüş olma ihtimalini tartışacağımız bölümde ortaya çıkartılacaktır.

Ebubekir Pamukçu'nun "Zaza Seyit Rıza'sı"

Kürt resmî tarihçiler Sey Rıza'yı "Kürt lideri" olarak göstermeye çalışır da Zaza resmî tarihçileri onu "Zaza lideri" olarak tanıtamazlar mı? Ne eksikleri var ki? Hatta fazlaları var. Çünkü Zazalarla Sey Rıza'nın dilleri "aynı"? *Dergi'mizin* önceki sayısında uzun uzadıya alıntılar yaparak N. Dersimi'nin başlatmış olup günümüz yazarlarının devam ettirdiği "Sey Rıza Kürttü" ve "Kürt Ulusal mücadelesi veriyordu" zorlama iddiasına karşı, Zaza resmî tarihçiler cenahından Ebubekir Pamukçu, aynı mantaliteyle "Sey Rıza, Zaza ulusal mücadelesi veriyordu ve Zazaydı" iddiasını ortalığa yaymıştır.

"Hozat olayı, Cumhuriyet'ten sonra Zazaistan'da Mustafa Kemal'in Türkçülük politikasına karşı ilk büyük Zaza tepkisidir... ..Bize

göre bu böyledir, Ankara'ya göre de olayın değerlendirilmesi aynı yöndedir. Ankara'ya göre olay sıradan bir ulusal vaka olmaktan çok... ..zazaların bir karşı koymasıydı..." (Ebubekir Pamukçu, *Dersim Zaza Ayaklanmasının Tarihsel Kökenleri*, s. 109, Yön Yn.) Pamukçu, Kürt tarihçiler gibi Dersimlilerin ve Sey Rıza'nın kendi ülkeleri olan Kırmançiyeye (Dersim) için vermiş oldukları mücadeleleri bir çırpıda Zazaistan için yapıldığını söyleyebilmektedir. Hem de onlardan daha geri davranarak. Bahsettiği Hozat olayı, M. Kemal'in Hasan Hayri yerine Feridun Fikri'yi Dersim Mebusu olarak ataması sonucu, buna itiraz eden Sey Rıza'nın büyük bir güçle Hozat'ı basmasıdır. Tarihin hiçbir döneminde kendine Zaza dememiş olan ve Zazalarla aralarında sürekli çatışmaların yaşandığı bir halka ve onun önderine "Zaza" diyebilmek ve gerçekleştirilen direnişlere de "Zazaların tepkisi" veya "karşı koymasıydı" demek farklı niyetlerden kaynaklanmaktadır.

Tarihte Kürdistan denen bir bölge varken Zazaistan denen bir bölgeye rastlanmamaktadır. Hele de Dersim'in ve Zazaların yaşadığı Palu, Siverek vb. bölgeleri içine alan ortak bir vatandan bahsedilebilir mi? Pamukçu her ne kadar kendi kitabında gizlemeye çalışsa da Dersimlilerle en çok savaşan ve onlara karşı her Osmanlı seferinde gönüllü birlikler kuranlar Zazalardır. Kürtler Arser ve N. Dersim'i örnek göstererek dönemin Kürt hareketi ile Dersim'i bağdaştırabiliyor ancak Pamukçu'nun böyle bir şansı da yok. Tarihte zaten Zazalar kendilerini Kürtlerden ayrı görmemiş, onlarla iç içe yaşamış oldukları için bağımsız bir Zaza hareketinden de bahsetmek mümkün olmamıştır.

"Fakat Seyit Rıza önderliği ve Batı Dersim aşiretlerinin hiçbiri bu çağrılara itibar etmez; hatta tam tersine, Seyit Rıza, ayaklanmacılara destek vermek düşüncesiyle kuzeyde ayaklanma hazırlıkları içine girer. ...Şu var ki, Seyit Rıza, bu aşiret kavgalarında kendisi de bir taraf olmakla beraber, Zaza davasına olan inancıyla -ki Şeyh Said Zaza ayaklanmasındaki tavrı da bunu doğruluyor-, aşiretlerin aralarındaki geçimsizlikleri terk ederek birleşmelerini yürekten isteyen ve bu yolda büyük çaba sarf eden bir önderdi." (age. s. 110,111) Şeyh Said İsyânı'nda Dersim'in tavrından yeterince bahsettik. O nedenle Pamuk-

çu'nun Sey Rıza'da olduğunu iddia ettiği Zaza davası gerçekten var mıydı? o konuya biraz değinelim.

Pamukçu ve diğer Zaza resmî tarihçilerine göre Zazaistan diye bir bölge vardır ve bu bölge; Palu'dan Gerger'e oradan Bingöl'e, Siverek'e Dicle'ye kadar uzanmaktadır. Farz edelim ki tarihte böyle bir ülke ve o ülke için yani Zazaistan'ın bağımsızlığı için mücadele eden de bir hareket olmuş olsun. Böyle bir hareket ile Sey Rıza ve Dersimlilerin ne gibi bir bağı olabilir? Ta Siverek'e kadar gitmeye gerek yok. Dersim'in yanı başındaki Palu ile Dersim arasındaki ilişkiyi incelemek Zazalarla Dersimlilerin aralarındaki ilişkiyi gözler önüne sermeye yeterlidir.

Bırakın Dersim ile Palu'nun ortak vatan parçası içinde düşünülmesini, tarihte hiçbir zaman bir Zaza Dersim'e giremezken Bir Kırmanc'(Dersimli) da Palu'ya girememekteydi. Durum bu kadar açıkken bu iki halkın ortak bir Zaza davası yürütebileceğini iddia etmek gerçeklikle uyuşmadığı gibi Dersimlinin yüzyılları bulan kimlik koruma mücadelesinin bir ürünü olan Kırmanc'(Dersimî) tanımını Zaza tanımıyla aynı kavram gibi göstermek, Dersimlilerin Pavlakilerden ve diğer öncellerinden kendilerine miras kalan direniş ruhunu boşa çıkarmakta ve verilen mücadeleleri anlamsızlaştırmaktadır.

Dersimlilerin kendilerini Zaza olarak tanımlamadıklarını ve Zazaların üzerine sürekli seferler düzenlediklerini yaşlı Dersimlilerle yapılan birçok röportajda görebiliyoruz. Bunun yanı sıra Dersim ağıtlarına bile Zaza-Kırmanc'(Dersimî) ayrımı çok bariz bir biçimde yansımıştır. Bu bölüme konuya güzel bir örnek teşkil edebilecek bir Dersim ağıtıyla son vermek istiyoruz.

1920'lerde Demenan aşireti, diğer Dersimli aşiretlerle birleşerek Palu Zazaları üzerine baskına giderler. Bu baskın sırasında Zazalar ordu tarafından desteklendiği için Dersimliler fazla dayanamayıp geri çekilmek durumunda kalırlar. Çatışmalarda Dersimli baba ve oğul olmak üzere iki kişi vurulur. Aşağıda vereceğimiz ağıt bu olay üzerine yazılmıştır. (Ayrıntılı bilgi için Mesut Özcan, *Öyküleriyle Dersim Ağıtları-1*, s. 87-90, Kalan Yn.)

Ondêr Oxiye verde	Meret Oxiye önünde
Mıstefa Ağaê mı bıriko azo	Mustafa Ağam meşeliktir
Vera Zazau de danê pêro	Zazalarla dövüşiyorlar
Ju piyo ju ke lazo	Biri baba biri de oğuldur
Ez koti ra sayirê ardenedi	Ben nereden bir şair bulup da getirem
Pi o laz sero vazoo	Baba ile oğlu üzerine söyletem

Yukarıdaki ağıt, Zaza resmî tarihçilerinin Zaza-Kırmanc' (Desimi) tanımlaması noktasındaki teorilerine kaynak teşkil eden bir iddiayı çürütmesi bakımından da önem taşımaktadır. Şöyle ki; Kırmanc' tanımının Dersimliler tarafından kendi dillerinde kullanıldığını, Türkçe ile kendilerini tanımlayan Dersimlilerin Kırmanc' yerine Zaza'yı kullandıklarını iddia etmektedirler. Ağıt ayan beyan gösteriyor ki Dersimliler kendi dillerinde konuşurken de Zaza tanımlamasına yer veriyorlar ve bu tanımlamayı Kızılbaş olmayan Palu bölgesinde yaşayan Zazalar için kullanıyorlar. Farklı kültür ve inançtaki bir halka kendi dillerinde yazdıkları bir ağıtta Zaza diyen bir halkın, Türkçe konuştuğunda bu sefer aynı tanımlamayı kendileri için yaptığını söylemek kargaları güldürmekten başka bir işe yaramayacaktır.

Dersim Yurtseveri Sey Rıza

Şimdiye kadar olan bölümlerde daha çok Sey Rıza'nın resmî tarihçiler tarafından nasıl gösterildiğini anlatmaya çalıştık. Bunu yaparken de aslında Sey Rıza'nın gerçek kimliğine yönelik düşüncelerimizi de kimi yönleriyle ortaya koymuş olduk. Bu başlık altında ise tamamen Sey Rıza'nın gerçek kişiliği üzerinde durmaya çalışacağız.

Sey Rıza'nın kişiliğinin oluşmasında Dersim tarihi incelendiğinde görülecektir ki kuşkusuz o coğrafyanın yüzyılları bulan direniş ruhunun çok büyük etkisi vardır. Ancak daha özel olarak kendi ailesinin tarihine baktığımızda, Sey Rıza'nın tarihsel durumu hakkında bize kimi ipuçları vermektedir. Sey Rıza'nın 4 kuşak öncesinden iki kuşak sonrasına kadar olan aralıkta ailesinden eceliyle ölebilmış tek kişi Sey

Rıza'nın babası İvrahim Ağa'dır. Büyük dedelerinden, erkek çocuklarının tamamına hatta torunlarının çok büyük bir bölümüne varıncaya dek düşmanlarca öldürülmüş bir insanın nasıl bir yerde durduğu ve nasıl bir geleneğin sürdürücüsü olduğu tahmin edilecektir. Tüm bu gerçeklikler orta yerde dururken hâlâ Sey Rıza'nın direnişi bilinçli bir şekilde seçmediğini düşünmek, olayların içine oyunlarla ve dalaverelelerle çekildiğini iddia etmek, Sey Rıza'dan bize miras kalan bir direniş geleneğini yok saymak anlamına gelmektedir.

Sey Rıza tam olarak belli olmamakla birlikte, 19.yy'ın son yarısında doğmuştur. Doğduğu yıllar Osmanlı ordusunun Dersim üzerine yoğun saldırılarının başladığı döneme denk gelir. Daha gözlerini ilk açtığı andan itibaren direnişin ortasında kendisini bulan Sey Rıza'nın yaşamına baktığımızda, 1. Dünya Savaşı, Ermeni Soykırımı, Koçgiri Direnişi, Şeyh Said İsyanı, Dersim 37 Direnişi gibi önemli birçok olayın öznesi veya tanığı olduğunu görürüz. Bahsi geçen yukarıdaki tüm olayların tamamında Sey Rıza'nın Dersim'in bağımsız-özgür yapısını korumayı ilk sıraya koymuş olduğu açık bir şekilde kendini belli etmektedir.

Burjuva devlet kalemşörlerinin Sey Rıza hakkındaki yazıları incelendiğinde, yine dönemin gazetelerindeki Sey Rıza yorumlarına bakıldığında, sistemin Sey Rıza'dan ne kadar korktuğu görülecektir. Sey Rıza'nın idam edilmesiyle derin bir nefes alan Türkiye Cumhuriyeti, idamlardan sonra Dersim sorununun çözüldüğünü tereddütsüz bir şekilde açıklayabilmiştir. Aslında bu durum bile yüzyılları bulan Dersim direniş ruhunun dönemindeki bayraktarlığını Sey Rıza'nın yaptığını göstermektedir. Devletin asıl korktuğu şey de tam da budur. Sey Rıza'da vücut bulan direniş ruhudur.

Sey Rıza Dersim'in önde gelen şahsiyetlerinden biri olmasına karşın, O kendini hep sıradan bir köylü gibi görmüştür. "Ben Rızoyum, Dersim'de her meşenin altında bir Rıza yatar." devlet yetkilileriyle her karşılaştığı yerde bu ve benzeri cümlelerle kendini tanıttığı bilinen Sey Rıza'nın, ne kadar mütevazı bir yaşamının olduğunu görebiliyoruz.

Sey Rıza'ya ait bir söz daha var ki devletin karakterini yılların vermiş olduğu deneyimle çok iyi tahlil ettiğini gösteriyor. "Qılanc'ı ke bıl-bıl nêbena..." (Kargadan bülbül olmaz) Cumhuriyetin maske görevi gördüğünü, devletin mantalite olarak Osmanlı'yla aynı olduğunu ve onun devamı niteliğini taşıdığını üç kelimelik bu kısa cümleyle çok iyi ifade ediyor.

Peki, Dersim denince akla ilk gelen Sey Rıza, nasıl bir süreç sonucunda doğduğu günden beri bir kartal edasıyla mesken eylediği Dersim'in ulaşılmaz dağlarından bir anda Elazığ Buğday Meydanı'nda bulmuştur kendini? Birçoğumuz bu sürecin ne kadar acı, ne kadar trajik olduğunu bilmeden Sey Rıza'yı idam edenlere lanet okumaktayız. Oysa Buğday Meydanı'na giden yolu daha hızlı kat etmesini sağlayanlar Dersimliler olmuştu.

Devlet ülkedeki tüm "sorunları" (sırasıyla Komünistleri, Rumları, Ermenileri, Kürtleri vd.) hallettikten sonra ezeli düşman "Dersim Çıbanını" temizleme harekâtını başlatma fırsatını yakalayabilmişti. Bu harekâtın çok kapsamlı olacağını Sey Rıza çok önceleri farketmiş ve Dersim'in bu kez kökten yok edileceğini anlamıştı. Başta oğlu Bava İvraim, Saan Ağa ve Arser Efendi olmak üzere çevresindeki diğer dostlarıyla birlikte Dersimlilere durumun ne kadar vahim olduğunu anlatmaya çalışıyordu. Bu çalışmalar yürütülürken üç temel destekçisinden birini, oğlu Bava İvrahim'i Sin köyünde yine bir Dersimlinin silahından çıkan kurşunla kaybetti. Bu, Buğday Meydanı'yla son bulacak olan yolun ilk adımıydı aslında. Bu olay, Sey Rıza'yı çok kötü etkilese de onu günlerce çocuk gibi hüngür hüngür ağlatsa da mücadele azmini kıramamıştı. Yine köy köy dolaşp, her konuşmasında Dersim'in içinde bulunduğu tehlikeyi anlatmakla geçiriyordu zamanının büyük bir bölümünü. Bu çalışmaların ilk meyvesi olarak, Halvori gözelerinde birçok aşiret reisinin bir araya gelerek yemin etmesini gösterebiliriz. Düşmana karşı sonuna kadar direnilmesi ve Kırmancıye'nin teslim edilmemesi üzerine yemin edilerek Munzur'a taş atılması, her ne kadar Dersim'in korunması için önemli bir adım olarak değerlendirilse de bu toplantı da Buğday Meydanı'na giden yolu açan ikinci büyük

adımdı. Zira Dersim'in önde gelen hemen tüm aşiretlerinden söz alan Sey Rıza, o güvenceyle hareket edecek ve o gücün vermiş olduğu teminatla orduyla savaşa girmeye hazır olduklarını düşünecekti. Nitekim öyle olmadı ve Munzur'a atılan önemli sayıdaki taş Dersim direnişçilerine ve Sey Rıza'ya ihanet olarak geri döndü. Yemin eden birçok aşiret reisi, silah bırakmaktan, askere milislik yapmaya, kelle avcılığından, direnişi sessiz bir biçimde izlemeye kadar birçok yöntemle direnişin sonlandırılmasına hizmet ettiler.

Direniş artık çok dar bir alana sıkışmıştı. Yine de Dersimli direnişçiler düşmana aman vermiyor, Akhileus'un Ares'in bile önünde eğileceği bir direniş ortaya koyuyorlardı. İşte tam da bu dönemde Buğday Meydanı'na giden yolun üçüncü büyük adımı atılmıştı. Arser Efendi ve Ana Zarifa yine bir Dersimlinin silahından çıkan kurşunla öldürülmüştü. Sey Rıza direnişin önemli liderlerinden ikisini daha kaybetmiş oldu. Ancak yine de o süreçte direnişe katılmamış olan aşiretlerle görüşmelerini sürdürüyor ve Dersim'in tamamen yok edileceğini anlatmaya çalışıyordu. Tek kurtuluş yolunun direnişten geçtiğini çok iyi bilen Sey Rıza, direniş cephesinin geniş bir alana yayılmasını istiyordu. Zira artık belirli bir yerde konaklama durumu ortadan kalkmış, ailesiyle birlikte sürekli yer değiştirmek zorunda kalmıştı. En küçük oğlu Resik Uşen, bizzat M. Kemal'in Dersim'i bombalamak üzere uğurladığı manevi kızı Sabiha Gökçen'in attığı bombaların etkisiyle yaralanmıştı. Elazığ hastanesinde tedavi gerekçesiyle bekletiliyordu. Kim babasıyla aynı gece idam için bekletildiğini ve babasından önce 18 yaşını göremeden idam edileceğini bilebilirdi ki? Oysa Sey Rıza oğluna uzun yıllar zamanı ölçebilmesi için saatini bırakacaktı. Sey Rıza bir lider olarak direnişe öncülük etmeye çalışırken bir taraftan da bir baba olarak oğlunu düşünmek durumundaydı.

Günler geçtikçe Sey Rıza çöküyordu fakat henüz umudunu yitirdiğini söyleyemeyiz. Ta ki Buğday Meydanı'na giden yolun dördüncü büyük adımı olan Saan Ağa'nın bir Dersimlinin silahından çıkan kurşunla öldürülmesine kadar. Bu Sey Rıza için son ve vurucu darbe niteliği taşıyordu. Zira Saan Ağa birçok özelliğiyle Sey Rıza'nın en çok

güvendiği kişiydi. Saan Ağa üzerine *Dergi*'mizin ileriki sayılarında bir başlık açacağımız için şimdilik ayrıntıya girmeye gerek duymuyoruz. Fakat şunu belirtmeliyiz ki, Saan Ağa'nın ölüm haberi Sey Rıza'ya ulaştığında Sey Rıza, "Dêsım şî" (Dersim gitti) diyebilecek kadar umudunu yitirmeye başlamıştır. Son çare olarak geçtiği Laçınan bölgesinde direnişe yeni cephe açma kaygısıyla hareket ederken, ailesinden hamile kadınlardan bebek yaştaki çocuklara varıncaya kadar 50'ye yakın insanı bir anda çok vahşi bir katliamla kaybetmiştir. Bu beşinci ve son büyük adım, Sey Rıza'yı Buğday Meydanı'nın eşiğine getirmiş oluyor.

Bir insan-bir baba olarak Sey Rıza'nın içinde bulunduğu durum çok iyi anlaşılmalıdır. Ailesinin çok büyük bir bölümünü savaş koşullarında insanlık dışı bir biçimde kaybetmiş olmasına karşın Sey Rıza, Dersim uğruna verdiği mücadeleden vazgeçmemiş yine batı Dersim aşiretlerinden direnişe destek vermelerinin yollarını aramaya çalışmıştır. Fakat bilmektedir ki, başta öz yeğeni Rayver olmak üzere birçok Dersimli kellesinin peşindedir.

Bu noktadan itibaren Sey Rıza'nın devlet tarafından ele geçiriliş şeklinin nasıl gerçekleştiği tartışmasını yürütmeye başlayabiliriz. Bu konu hakkında iki temel görüş mevcut: Bunlardan ilki Sey Rıza'nın devlet görevlilerince görüşmeye davet edilmesi sonucunda Erzincan'a gittiği ve kandırılarak tutuklandığıdır. İkinci görüş ise Sey Rıza'nın başka çaresinin kalmaması sebebiyle Erzincan'a teslim olmak için gittiğidir. Şimdi o dönemin koşullarını irdelemek, iyi analiz etmek gerekiyor. Dersim direnişinin önemli önderleri her ne kadar safdışı bırakılmış ve belirli aşiretler direnmeden silahlarını teslim etmiş olsa da hâlâ birçok bölgede küçümsenmeyecek güçte silahlı birlikleri olan aşiretler tarafsız kalarak gelişmeleri izlemekteydi. Yani Dersim hâlâ devlet için tehlike arz edebilecek bir potansiyeli bağrında taşıyordu. Ali Boğazı gibi stratejik anlamda çok önemli yerde duran bir bölge ve o bölgenin hâkimi silahşor Qoc'u aşireti, K'alu, Laç'ını gibi önemli yerlerde duran aşiretler henüz silahlarını teslim etmemişlerdi ve devlet güçleriyle her an çatışabilecek nüveler barındıran bir yapıya sahiplerdi.

Devletin işgal ve katliam harekâtını başlatırken en çok korktuğu şey, Dersimli aşiretlerin topyekûn direniş gösterecek olma ihtimalle-riydi. Ve bu tehlikenin bertaraf edilmesi için işgalden önce özel raporlar hazırlatılarak Dersim'in sosyo-ekonomik yapısı incelenmeye çalışıldı. Hatta daha ileri gidilerek insanların psikolojik çözümlemesi bile raporlara geçti. Raporlarda yer alan aşiretler arasındaki geçmişte yaşanmış husumetleri anlatan kısımlar devlet için en önemli yerde duran bölümlerdi. O olaylar devlet tarafından çok iyi kullanılarak Dersim'in bir bütün işgale karşı direniş göstermesinin önüne geçildi diyebiliriz.

Dersim'in birlik halinde vereceği direniş devletin korkulu rüyası olmuşken, işgal ve katliam harekâtını sürdürdüğü esnada çok dikkatli olması gerekiyordu. Özellikle direnişe katılmamış ancak katılma potansiyeli taşıyan aşiretlere karşı olabildiğine ?iyi? davranılmalıydı. Direniş cephesi bu seferin diğer seferler gibi olmadığı, Dersimi tamamen bitirme operasyonu olduğu propagandasını yaparken devlet tam tersi bir propagandayla harekâtın sadece direnişe katılan birkaç aşiretle sınırlı tutulacağını salık veriyordu. Belirli birkaç aşiretin belirli kısımlarının katıldığı direniş bile orduya kök söktürüyorken diğer aşiretlerin de destek vermesiyle ordunun çok büyük bir hezimete uğratılması hayalden öte apaçık ortada duran bir gerçeklikti. Genç cumhuriyetin, topraklarının ortasında "birkaç çapulcuya" karşı yenilgi alması onun otoritesini derinden sarsacak ve ülkenin diğer bölgelerinde bastırılmış farklı sorunların fitilini ateşleyebilecekti. Bu türden büyük bir sorunla karşılaşmamak için sistem ince eleyip sık dokunmalıydı ve öyle de yaptı. Neticede temel direniş çökertildikten sonra bölgesel birkaç aşiretin koordine edilmemiş direnişleri hiçbir sonuç vermedi ve Dersim işgal altına alındı.

Sey Rıza'nın teslim olmaktan başka çaresinin kalmadığını söyleyerek, devletin çok zor durumda kalan bir insanı görüşmeye davet etmeyeceğini iddia edenlere dönemin dengelerini ve kaba bir tablosunu çizmeye çalıştık.

Devlet, Sey Rıza ve Dersim direniş liderlerinin anlatmaya çalıştığı gibi Dersim'i tamamen haritadan silmek için çabalıyordu. Sırf bu ne-

denle Kırmanciye için özel kanunlar çıkarmayı bile göze almıştı. Amaca biran önce ulaşılmalı ve Dersim haritadan silinerek Tunceli peydah edilmeliydi.

Ancak potansiyel tehlike arz eden Dersim'in içlerinde Sey Rıza gibi bir insanın dolaşması, devletin biran önce pervasızca yapmaya çalıştığı işgal harekâtının önüne geçiyordu. Bu çıkmazdan derhal kurtulmak isteyen devletin Sey Rıza'yı görüşmeye çağırma bahanesiyle yakalatmış olması durumu yukarıda bahsettiğimiz dengeler sebebiyle olma ihtimali yüksek bir olaydır.

Sey Rıza'ların idamından hemen sonra asıl katliam ve işgal harekâtının başlatılması da bir tesadüf değil yukarıda dile getirilen sebeplerin neticesidir. Hemen idamların ardından Dersim'de direnişe katılmış-katılmamış, devlete milislik yapmış-yapmamış, çocuk-yaşlı ayrımı gözetilmeksizin ne kadar aşiret varsa devlet tarafından düşman ilan edilmiş ve mezalime uğramışlardır. Eğer devlet Sey Rıza yakalanmadan böyle bir harekâta girişmiş olsa idi, onun direnişi yeni baştan örgütleyebileceğini çok iyi biliyordu. Zaten Sey Rıza'nın yakın çevresi de devlet yetkililerince gönderilmiş ve Erzincan'a görüşmek için davet niteliğinde bir mektubun kendisine ulaştığını doğrulamaktadır. Kendi ailesini vahşi bir biçimde kaybetmiş bir insanın, geride kalan Dersimlilerin de aynı sonla karşılaşmaması uğruna son anlarına kadar mücadele etmesi takdire şayan bir yurtsever tepkidir. Evet, Sey Rıza iflah olmaz bir Dersim yurtseveridir.

Bu bölümü Sey Rıza'nın en zor anında bile istese kendine daha güvenli bir bölge bulabileceğinin göstergesi niteliğindeki bir röportajdan alıntı yaparak sonlandıracağız. Röportaj, Cemal Taş tarafından Demenu aşiretinden Kamer Ağa ile yapılmış. İşte o bölüm;

-Seyit Rıza'yla ilişkiniz nasıldı?

-Halvori toplantısında yemin etmiştik. Birçok aşiretle birlikte davranacaktık. Ama bazıları uymadı, sonradan işbirliğine girdiler... ..Seyit Rıza yeminine sadık kaldı. Ama ailesi Laç deresinde öldürülünce zayıf düştü, bir de Rayber'in ihanetine uğramıştı. Bu yüzden Laçınan bölgesinden çıkıp yanımıza gelmesini istedik...

-Gelseydi ona nasıl davranırdınız?

-Seyit Rıza bizim için bir değerdi, altındı. Ma kerdene qutiya semini zerê xode dardene we. (Onu gümüş bir kutuya koyup kalbimizde saklardık.)

İhsan Sabri Çağlayangil'in Çelişkili Açıklamaları

Yazımızın birinci bölümünde yine aynı başlık altında kimi bilgiler ve tarihler sunmuştuk. Şimdi bu tarihler ve bilgileri yan yana getirip bazı sonuçlar ortaya çıkarmaya çalışacağız. Bunu yaparken de İhsan Sabri Çağlayangil'in farklı kaynaklarda yaptığı birbiriyle çelişen açıklamalarından faydalanıp, kimi sorular sorarak M. Kemal ile Sey Rıza'nın görüştürülmüş olabileceği sonucuna varmaya çalışacağız.

Temelde aydınlatmaya çalıştığımız iki önemli meselemiz var. Bunlar; Sey Rıza'ların idam tarihleri ve M. Kemal ile Sey Rıza'nın görüşmüş olma ihtimali. Karanlıkta kalan olayların merkezinde duran, kilit kişi konumundaki Çağlayangil bizim rotamızı belirleyecek olan zat. Fakat Çağlayangil idamların yaşandığı gece hakkında öylesine farklı, birbiriyle uyuşmayan açıklamalarda bulunuyor ki insanın kafası karışıyor.

Çağlayangil'in çelişkili anlatımlarını ortaya çıkarmak ve sorularımızı sormak için Çağlayangil'in "*Anularım*" ile İsmet Bozdağ'ın "*Kürt İsyanları*" kitaplarını karşılaştırmakla işe koyulacağız. Bunu yaparken de madde madde çelişkileri açığa çıkararak ilerlemeye çalışacağız.

Çelişki-1: Sey Rızalar hangi tarihte idam edildi? ve M. Kemal Elazığ'a ne zaman geldi?

Anularım kitabında Çağlayangil, idam tarihlerini vermemekle birlikte idamın Pazar?ı Pazartesi?ye bağlayan gece yapıldığını belirtiyor. Önceki sayıda da yazdığımız gibi 37 takvimine baktığımızda bu günler, 14 Kasım'ı 15 Kasım'a bağlayan geceye denk geliyor. Çağlayangil, Pazartesi beklenen M. Kemal'in kendilerinin idam işlerini halledemeyeceklerini düşünmesinden dolayı Elazığ'a bir gün geç geldiğini açık-

lıyor. Bu durumda M. Kemal'in 16 Kasım 1937 Salı günü Elazığ'a gelmiş olması gerekirken dönemin gazetelerine baktığımızda M. Kemal'in Elazığ'a 17 Kasım 1937 Çarşamba günü geldiği haberinin yapıldığını görüyoruz. Bunun yanı sıra *Munzur Dergisi*'nin 30. sayısında yayınlanan İhsan Sabri Çağlayangil röportajında bu sefer M. Kemal'in Cumartesi günü Elazığ'da olmayı plânladığını, idamların Cuma gününü Cumartesiye bağlayan gece gerçekleştirildiğini söylüyor. M. Kemal'in de Cumartesi değil de sonraki gün Elazığ'a geldiğini belirtiyor. Bu anlatıma göre de Sey Rıza'lar 12 Kasım'ı 13 Kasım'a bağlayan gece asılırken, M. Kemal ise 14 Kasım 1937 Pazar günü Elazığ'a gelmiş oluyor.

Çelişki-2: M. Kemal Elazığ'a saat kaçta geldi?

Anılarım kitabında M. Kemal'in treninin gece Elazığ'a vardığını ve trenin kör makasa çekildiğini, M. Kemal'in de içinde uyuduğunu söylerken, Bozdağ'ın kitabında M. Kemal'in Elazığ'a gündüz vakti girdiğini anlatıyor. Dönemin gazeteleri de M. Kemal'in gündüz saatlerinde Elazığ'a vardığını belirtiyor.

Çelişki-3: Sey Rıza'ların idam sehпасındaki fotoğraflarını kim çekti?

İdamlar sırasında Sey Rıza'nın göstermiş olduğu tavrın moralini bozduğunu *Anılarım* kitabında açıkça belirten Çağlayangil, eve gidip yazı yazdığını söylüyor. Oysa yakın arkadaşı İsmet Bozdağ'ın kitabındaki anlatımlarına baktığımızda Çağlayangil'in o geceyle ilgili aktardıkları tamamen farklı bir hal alıyor. Bozdağ'ın kitabındaki anlatımına göre eve gidip yazı yazma durumunun olmadığını kendisinin bir tarih içerisinde olduğunu düşünerek hemen Macar Mustafa adındaki bir sivil polisten aldığı fotoğraf makinesiyle idam edilenleri bir bir çektiğini dile getiriyor. *Anılarım* kitabında ise fotoğrafları çekenin kendisi değil Macar Mustafa olduğunu anlatıyor.

Çelişki-4: Sey Rıza'ların idam sehpasında çekilen fotoğraflarının akıbeti nedir?

Çağlayangil *Anılarım*'da idam edilenlerin fotoğraflarını Macar Mustafa adında bir sivil polisin çektiğini yazıyor. M. Kemal ile tren görüşmesinde Sey Rıza'nın idam sehpasındaki fotoğrafını M. Kemal'in kendisine uzattığını ve resmin ne olduğunu sorduğunu ve kendisinin bilmediğini söylediğini aktarıyor. Oysa *Kürt İsyancılar*'ı kitabındaki anlatımında fotoğrafları kendisinin çıkartıp M. Kemal'e gösterdiğini söylüyor. *Anılarım*'da M. Kemal'in kendisine derhal fotoğrafın negatiflerini ve basılanlarını toplayıp imha etmesini istediğini kendisinin de hepsini toplayarak imha ettiğini fakat birini kendisine birini de M. Kemal'e vermek üzere 2 adet fotoğrafı sakladığını belirtiyor. Yine aynı kitaptaki anlatımında bir fotoğrafı alan M. Kemal'in kendisine bu fotoğrafı ne yapacağını sorduğunu ve kendisinin de bu soruya "anılarımı yazmayı düşündüğüm için saklıyorum" şeklinde cevap verdiğini söylüyor. Bozdağ'ın kitabında ise M. Kemal'in çekilen fotoğraflara çok sinirlendiğini, fotoğrafların negatiflerini hemen alıp kendisine getirmesini istediğini anlatıyor. Odasından alıp getirdiği negatifleri ve fotoğrafların tamamını M. Kemal'in bir bir inceleyip önündeki kahvaltı tepsisinde yaktığını da ekliyor.

Çelişki-5: M. Kemal'in idamlardan haberi yok muydu?

Anılarım kitabında kendisinin M. Kemal gelmeden önce idamları gerçekleştirmek için özel görevlendirildiğini belirten Çağlayangil, M. Kemal'in beklenen günden sonraki gün geldiğini söylüyor. Bu gecikmenin nedenini ise M. Kemal'in idamların yapılmasıyla görevlendirilen kişilerin bu işleri belki zamanında halledemeyeceğini düşünmesinden kaynaklı olduğunu açıklıyor. Yani M. Kemal'in idamlardan haberdar olduğu belli oluyor. Fakat aynı kitabın devamında "... Atatürk bu olayları detaylı olarak bilmiyor. Bu tür olayları da sevmiyor. Ve Atatürk demokrat tavırlı bir insan." diyebiliyor.

Yukarıda vermiş olduğumuz tüm bu çelişkili açıklamaların nereden kaynaklandığının cevabı yazının bir sonraki sayıda yayınlanacak olan bölümünde gizli. Devam edeceğiz...

Sey Rıza yargılanmak üzere mahkeme salonuna götürülürken

1937'de Devlet güçlerince ele geçirilen Demenu aşiretinden bir grup

Astarê Asmên (Înan)

MUNZUR BARAJ PROJESİ'NİN ASIL AMACI NE?

Munzur baraj projesinin amacı Dersim'e yatırım yapmak mı, yoksa Dersim coğrafyasını sular altında bırakmak mı?

Yıllardır aralıksız süren savaşların ağır yıkımlarını yaşayan, sıkı yönetim, OHAL, köy-orman yakma ve göç ettirme gibi yakın tarihimizin en acımasız uygulamalarına maruz kalan Dersim coğrafyası, Munzur Vadisi üzerine barajlar inşa ederek ve siyanür gibi zehirli kimyasallarla altın arama çalışmalarının uygulamaya konulmasıyla, topyekûn bir saldırıyla karşı karşıya bırakılmıştır. Bunun Dersim açısından en açık anlamı, göç, açlık, yoksulluk ve ortada çöle dönecek bir coğrafya kalacak olmasıdır.

Munzur Vadisi'ne sekiz baraj yapmak, dünya ölçeğinde, küçücük bir coğrafya üzerinde yaşayan insanların, onların tarihinin, anılarının, kültürlerinin, tüm yaşam bağlarının, yani ruhunun ve gelecek umut-

larının sular altında bırakılması anlamına gelmektedir. Munzur vadisi ve suyunun her tarafına âdeta birer mayın gibi döşenen Uzunçayır, Konaktepe-1, Konaktepe-2, Kaletepe, Bozkaya, Mercan-Akyayık, Kocakoç barajları ile hangi ihtiyaçların karşılanacağı, bu barajların kentimizin geleceğine ilişkin neler getirip-götüreceği, resmî kurumlar ve kapitalist şirketler tarafından açıklanmalı ve haklı kaygılarımıza cevap verilmelidir. Çünkü son dönemlerde barajların yanında, ulus ötesi şirketlerin zehirli kimyasallarla maden arama çalışmalarını Ovacık ilçemizde hızlandırmaları, tam olarak bir doğa katliamına ve ardından büyük toplumsal yıkımlara davetiye çıkarmakta ve bunların doğuracağı sonuçlar toplumumuzu derinden endişelendirmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından ısrarla uygulamasından vazgeçilmeyen 'Munzur Vadisine Barajlar Projesi', Türk-ABD ortaklı bir konsorsiyuma verilen, tüm iç ve dış kamuoyu baskısına rağmen hızla gerçekleştirilen bir projedir. Munzur suyu üzerinde yapılmakta olan barajların, ilk bakışta gerek ekonomik girdileri, gerek geçici iş olanakları, gerekse enerji üretimi ve Keban Barajı'nın korunması gibi olumlu yönleri söylene de, uzun vadede düşünüldüğünde bu baraj yapımlarının olumsuzlukları, vahim denecek kadar büyüktür. Bu durum, doğal ve toplumsal dengeleri alt-üst edecek sonuçlar doğuracak bir potansiyele sahiptir.

Ülkemizin ve dünyanın doğa harikalarından biri olan Munzur Vadisi, 42.000 hektarlık alanı ile Türkiye'nin en büyük milli parklarından ve 21 Aralık 1971 tarihinde 6831 sayılı kanun ile Millî Park kapsamına alınmıştır. Millî Parklar yasasının 14. maddesine göre; 'Doğal ve ekolojik denge bozulamaz, yaban hayatı tahrip edilemez, bu sahaların özelliklerinin kaybolmasına veya değiştirilmesine neden olan veya olabilecek her türlü müdahaleler ile çevre sorunları yaratacak iş ve işlemler yapılamaz.' Devlet, yasal düzeyde tüm bu yükümlülükleri kabul etmiş durumdadır. Munzur Vadisi, fiziki, biyolojik ve ekolojik bakımdan evrensel düzeyde istisnai özelliklere, estetik ve bilimsel değerlere, doğal zenginliklere sahip bir coğrafyadır. Munzur, insanî duyarlıklarımızı canlandıran, insanda uyandırdığı soylu duygularla, güzel bir su ve vadi olmaktan çok daha fazlasını ifade eden bir değerdir. 43'ü sadece bölgede yetişen endemik bitkiler olmak üzere, 1518 çeşit bitkinin ev sahibi olan Munzur Vadisi aynı zamanda çok

sayıda hayvanın da yaşam alanıdır. Ayı, kurt, tilki, vaşak, tavşan gibi hayvanların yanı sıra, kırmızı pullu alabalık, çengel boynuzlu dağ keçisi, kaya kartalı gibi bölgeye özgü çok sayıda canlı, Munzur Vadisi'nde yaşıyor. Bölgeye sarp dağlar hâkim ve dağlar sık, inatçı meşe ormanlarıyla, çınar, dişbudak, huş, kızılâğaç ve ceviz ağaçlarıyla kaplı. Bu özellikleri itibariyle Munzur Vadisi, ülkemizin insana "yeryüzündeki cennet" dedirten harika yörelerinden biri konumundadır. Bu özelliklere sahip olan 85 km uzunluğundaki Munzur Vadisi ve çevresi; sekiz adet baraj ve hidroelektrik santral projesi nedeniyle yok olmakla karşı karşıyadır. Bu projelerin hayata geçmesi halinde, Munzur Vadisi ve çevresi tam 8 yerden boğulacak, nefessiz bırakılacaktır. Munzur Vadisi, doğasının yıkıma uğratılmasıyla ciddî demografik değişmelere de yol açarak büyük çapta göçlere neden olacaktır. Çünkü ilimizde yaşamın ekonomik ve kültürel altyapısı doğadır. Barajların yapılmasıyla Dersim insanının tek yaşam ve geçim kaynağı olan doğa yok edilecektir. Munzur Vadisi'nde yapılacak barajlar ile hidroelektrik santralleri, yaklaşık olarak 84 köyün yaşam olanaklarını doğrudan, çemberindeki pek çok köy ve nahiyeyi, hatta il merkezini de dolaylı olarak tehdit edecektir. Bu da, daha şimdiden ciddî bir göç dalgasının habercisidir. Bu projeden elde edilmesi planlanan gelir de, daha başka kaynaklardan ve bu kadar büyük tahribatlar yaratmadan elde edilebilecek bir gelir miktarıdır.

Sekiz barajın yıllık ekonomik katkısı 80 milyon dolar olacakken, bu rakam, bölgeye özgü bir sarımsak türünün bilinçli üretimi halinde getireceği ekonomik katkıdan daha azdır. Bölgeye has endemik bir tür olan, şifalı bir bitki olarak bilinen ve barajlar nedeniyle yok olma tehlikesi altında bulunan Tunceli yaban sarımsağı (*Allium tuncelianum*), kırmızı pullu alabalık, Munzur Vadisi ve yaban hayatı gibi sembollerimizden biridir.

Diğer yandan, Dersim'de turizm ve hayvancılık potansiyeline yönelik planlamaların maliyeti, baraj ve hidroelektrik santrallerin yapım ve işletme maliyetlerinden daha ucuzdur. Çünkü doğa ve kültür turizminin, hayvancılığın doğal altyapısı, Dersim coğrafyasında zaten mevcuttur. Munzur Vadisi Barajlar Projesi, sosyal, ekonomik, demografik, ekolojik ve jeolojik sonuçları düşünüldüğünde gereksiz ve verimsiz bir proje olacaktır. Orada yaşayan/yaşayacak olan insanların

yaşam kaynaklarını ve bölge doğasının barındırdığı güzellikleri, nadiren bulunan bitki ile hayvan türlerini ve İl'in turizm potansiyelini yok edecek boyutlarda makro bir projedir. Kısacası bu proje Dersim'i, doğal, kültürel ve tarihi bir varlık olarak yok etme ve insansızlaştırma projesidir.

İnsanın ve diğer canlıların yaşadığı ortamı oluşturan ve yaşamsal değeri olan hava, su ve topraktan oluşan çevre, bugün tüm dünyada büyük tehdit altındadır. Sağlıklı yaşam alanlarımız, 'daha fazla üretim', 'ekonomik kalkınma', 'ticari gelişme' ya da 'küreselleşme' adı altında kontrolsüzce yağmalanmakta ve heba edilmektedir. Günümüzde çevre sorunları o kadar hızlı çoğalmakta ve sınırları aşmaktadır ki, artık ülkelerin kendi içinde ya da bölgesel düzeyde çözebileceği bir sorun olmaktan çıkmış, 'küresel' bir sorun haline gelmiştir. Son yıllarda devletler, kamuoyunun baskıları ile özellikle, Kyoto Konferansı'ndan sonra, çevre sorunlarına daha fazla duyarlı olmaya başlamış görünseler de samimiyetleri her zamanki gibi kuşkuludur. Barajların çevreye ve doğal yaşama yönelik olumsuz etkileri çok nettir. Bunlar bilimsel veriler ve uzman görüşleriyle, yayınlanan raporlarla açıkça ortaya koyulmuştur. Ne sulama ne de elektrik elde etme yönünden verimli olmadığı için, uluslararası finans kuruluşları bile hidroelektrik santralleri desteklemez duruma gelmişlerdir. Özellikle alternatif enerji kaynakları ve teknolojilerinin dünyanın her tarafında hızla kullanılması, Hidro Elektrik Santrallerin (HES) ekonomik yönden anlamlılığını da bugün için tartışmalı bir konu haline gelmiştir. Doğal, kültürel ve tarihi varlıklar mı, yoksa ekonomik çıkarlar ve enerji üretimi mi? İlimizdeki sular, ağırlıklı olarak içme suyu, sulama ve enerji amaçlı kullanılmaktadır. Bunun yanında turizm, dinlenme ve kutsal ziyaret yerleri olarak da değerlendirilmektedir.

Dünyanın, bölgemizin ve özelde kentimizin bu genel gerçeklik içerisinde tanımlanması ve barajlar tehlikesi dediğimiz sorunun bu çerçevede ele alınması, sorunu daha anlaşılır kılacaktır. Hiçbir sorun arkasında yatan tarihi toplumsal gerçeklerden bağımsız ele alınarak anlaşılabilir. Yine hiçbir sorun bencil çıkarlarına gömülmüş, toplumsallığını yitirmiş, doğayı salt ekonomik sömürü kaynağı olarak gören tüketim çılgını, kapitalist insanın mantığıyla ele alınıp çözümlenemez. Munzur'a kurulacak barajlar, doğal olmayan büyük su kütleleri yara-

tarak bölgenin yağış düzeninden bitki örtüsüne kadar ekolojik-toplumsal dengesini alt üst edecektir.

Daha önce insanlar tarafından tüketilebilir besin olan canlılar üreten akarsular, barajlar tarafından tutulunca bunları öldürüp yerine zehirli canlılar üretmektedir.

Alüminyum, bakır, kömür, uranyum, altın, endüstriyel mineraller ve demir cevheri alanlarında maden çıkarma ve mineral işleme işi yapan Rio Tinto, bugün dünyanın en büyük maden firması ve tek başına dünya maden üretiminde %12,5'lik pay ile birinci sıradadır. Madencilik yaptığı alanlarda yerli halka uyguladığı zulüm, sendikalaşmaya karşı şiddetle karşı koyuşu ve doğa tahribatı gibi kötü sicilıyla tanınan Rio Tinto, ismini gizlemek için taşeron şirket kullanma ve toprakları onlara satın aldırma taktiğini, Dersim'de de uygulayarak, Kanada ve ABD borsalarında yer alan AMGL (Anatolian Minerals Development Ltd. (Anadolu Madenleri Geliştirme Ltd.) şirketini amaçları için kullanmaktadır. Maden aramada kullanılan siyanür gibi zehirli kimyasallar suları zehirleyerek bu sularla beslenen toprakları işlenemez ve yararlanamaz hale getirecektir. Yağış alan eğimler üzerinde yapılan madencilik işlemleriyle de toprak kaymalarına, heyelanlara neden olarak dere ve nehirlerin yığın atıklarla dolmasına yol açılmaktadır.

Bütün bu gerçekler göz önüne alındığında 'Munzur Baraj Projesi'nin Asıl Amacı Ne?' sorusunun cevabı çok büyük bir önem taşıyor. Bu baraj yapımlarının amacı; devletin söylediği gibi Dersim'i geliştirmek, Dersime yatırım yapmak mı, yoksa yukarıda belirttiğimiz gibi Dersim coğrafyasını sahip olduğu tüm güzellikleriyle beraber sular altında bırakıp bu bölgede yaşayan insanları metropollere göç ettirecek, büyük taşeron ulus ötesi şirketlere gelir sağlamak ve bu güzide bölgemizi insansızlaştırmak mıdır? Dersime daha faydalı olacak Munzur Dağları'na yapılacak rüzgâr enerjisi elde edilebilecek bir proje ya da kayak merkezi ile daha sağlıklı, daha az maliyetli ve bunun yanında daha fazla kâr sağlayacak alternatif projeler varken bu baraj projesinde niye bu kadar ısrar edilmektedir; bunu anlayabilmiş değiliz. Ve şimdi bir kez daha soruyorum: Munzur Baraj Projesi'nin Asıl Amacı Ne?

Barajların yapımı tüm hızıyla devam ederken
Dersim'de büyük bir suskunluk hâkim...

Kuresê Erzingani

RIBES RIVES RUVES (IŞKIN)

Yüksek dağ yamaçları ve yüksek dağ zirvelerinin uç noktalarında yetişen soğuk iklimlerin bitkisidir. Doğallığıyla yetişen bu bitkiye, bir taşın hemen yanında, bir kaya dibinde yahut dağlık derin vadilerde karşılaşmak mümkündür. Uzun salkım saçak üst bölgesi ile boyu kimi yerlerde 50 cm'yi bulan, ekşimsi tadıyla da halk arasında pek sevilen bir bitkidir ışkınıımız.

Karın erimesi, havanın ısınması, doğanın canlanması ile diğer tüm canlılar gibi kendisini Dersim'in havasına kaptıran ışkın, bu doğal koşullar altında yetişmeye başlar. Diğer tüm bölgelere oranla Dersim'de daha bir inatla yetişen ışkın Dersim'de bir farklıdır hep. Ağır-lıklı olarak Ovacık ve Pülümür'de yetişen bu bitki kimi bölgelerde sıradan bir bitki gibi algılanırken Dersim'de ayrı bir yer tutar. Bazen çocukluğumuzla özdeşdir, bazen gençliğimizle bazen direnişimizle bazen de baharımızla özdeşdir. Bu özelliği ile Kırmanciye ve insanıyla özdeşleşmiş bir durumdadır ışkın. Baharın geldiğini dağlarımızın yeşillendiğini ve doğanın uykusundan uyandığının bir ifadesidir.

Çeşitli adlarla anılan ışkın, Dersim'de Dersim muzunu genelde ise doğu halklarının dilinde doğu muzunu olarak adlandırılmaktadır. Literatüre ışkın olarak geçen bu bitkinin birçok dilde kendisine has tanım ve yeri vardır. Dersimcede ise kimi bölgelerde rives kimi yerlerde rubes kimi yerlerde ise ruves olarak adlandırılmaktadır. Dersimli için farklı anlamları olan ışkına kimi zaman; mavi gözlü belgesel çocuklarının elinde, kimi zaman palabıyık kasket dedelerimizin elinde, kimi zaman bir dergiye konu olmasında, kimi zaman ise bir derginin ismi olması itibariyle rastlıyoruz. Talibin pirine çıralığı olarak ışkın verdi-

gi bir dönemi bile yaşadık. Bu da bize ışkının manevî olarak da ne kadar önemli bir yerde durduğunu gösteriyor.

Anadolu'dan Ortadoğu'ya ve Çin' e kadar birçok yerde yetişme alanı bulan ışkının, kimi kaynaklarda anayurdunun Ortadoğu olduğu söylenmekte ve birçok kaynakta ismi geçmektedir. Zerdüş ışkından bir parça yedi mi bilinmez ama bu halkların ışkını yediği ve farkına vardığı bir gerçek. Birçok gazetede ışkına ilgili köşe yazısına rastlamaktayız. Ortadoğu ve Orta Asya kökenli olmasının yanı sıra coğrafyamızda ağırlıklı olarak Munzur dağlarının etekleri ve Ağrı, Bingöl olmak üzere birçok il ve ilçede rastlayabilmek mümkündür. Hatta kimi kaynaklarda Urfa ve Adıyaman'da da yer yer yetiştiği söylenmektedir. Yetiştigi yerler dışında en önemli özelliği yetiştiği iklimlerin genelinde soğuk olmasıdır.

Nisan ayının ikinci haftasından itibaren yetişme imkânı bulan bu bitki, taze yendiğinde insanı hoş eden o ekşimsi tadı ile birlikte belki de bahara tek başına, o yeşilimsi rengini verir. Mayıs ayının son haftasına kadar tazeliğini koruyan ışkın, bu haftalardan sonra ise tadını yitirmeye başlar. Farklı bölgelerde farklı adlarla anılan ve doğallığında yetişen ışkın, vermiş olduğu o güzelim ekşimsi tadının yanında aynı zamanda bize doğanın cömertliğini, fedakârlığını ve üretkenliğini bir kez daha gösterir. Dersim içinde ayrı bir anlamı olan ışkının baharın ve kutsal Kırmanciye topraklarının bize bir hediyesi olduğu unutulmamalıdır.

Dersim özellikle doğal bitki örtüsü bakımından oldukça önemli bir yerde durmaktadır. Kimi bitki, ağaç ve hayvanın sadece bu bölgede yaşama imkânı bulması buna kanıttır. Yetişme alanı sadece bu topraklar olan onlarca belki de yüzlerce bitki vardır. Aynı zamanda birçok bitkinin en zengin olarak yetiştiği bölgelerin de başında gelmektedir. Işkın ise bunlardan sadece bir tanesidir. Işkın uzun ince boyu ve yeşilimsi gövdesi ile hafif sarı püskülleri ile ayrı bir noktada durmaktadır. Yediğinizde sizi kendi jar o diyar topraklarınıza kadar götürececek bir etkiye de sahip.

Dünyada yeni bitki türlerinin, nükleer patlamalar, savaşlar ve yıkımlar gibi ani değişimler sonucu ve hiç gidilmemiş yerlerde keşifler

yapılmasıyla ortaya çıktığını iddia eden Hacettepe Üniversitesi öğretim görevlisi Prof. Dr. Şinasi Yıldırım'ın kendisinin Cudi ve Gabar dağlarında birçok bitki türünü keşfettiğini söyledi. Yaptığı doktora çalışmasında da Türkiye'deki endemizm bakımından en zengin bölgenin Munzur dağları olduğunu belirterek orada alt türleriyle beraber 1500'ü aşkın bitki türü olduğunu ve Türkiye'deki endemik bitkilerin sırf 280'inin Munzur dağlarında yetiştiğini belirtti.

Bu gerçeklik kendini en sade şekliyle göstermekteyken, gölgesi altında kalan Munzur'un bu yönü yeteri kadar ilgi görmemekte, bu hususa vurgu yapılmamaktadır. Bitki örtüsü bakımından bu kadar zengin bir bölgenin yine bu kadar güç durumda olması da ayrı bir çelişki.

Işkının sağlık açısından da ne kadar da faydalı olduğunu hatırlatmakta fayda var. Işkının özellikle yaşken mideye çok iyi geldiği söylenmektedir. Bağırsak hastalıklarına da bir ilaç gibi geldiği de bilinmektedir. Ayrıca ışkın kökü kurutulup kaynatıldıktan sonra başta şeker olmak üzere birçok hastalığa faydası vardır. Romatizma, bağırsak ve mide ağrılarına iyi geldiği de söylenmektedir. Uzun lafın kısası gerek Dersim için gerekse ayrı ayrı yetiştiği bölge halkları için sevilen ve aranan bir tadın ismidir ışkın.

Kimi yerlerde satışı da olan yani pazarda da kendisine yer edinen ışkına şu sıralar Mameki, Erzincan başta olmak üzere Ağrı ve Bingöl'de de ulaşılabilir. Gurbette yaşayanlar için aranan özlenen bir bitki olan rıves, diğer endemik Dersim bitkileri gibi Dersim sınırları içinde son yıllarını yaşıyor olabilir. Özellikle yapılacak olan barajların bölgeyi insansızlaştırması, iklim ve bitki örtüsünün doğal dengesini bozucu etkisini ve bölgenin sular altında kalmasını da düşünürsek, bu gerçeklik daha acı bir biçimde karşımıza çıkmaktadır.

Bir Dersim vardı Silep'leri, Sey Rızaları, Sahan ağaları; Duzgün'ü, Xızır'ı, Muzır'ı; direnişleri, sürgünleri, kıyımları; Kürdü, Ermenisi, Kırmancı bir arada yaşayan ışkınları ile pepuk kuşlarının olduğu bir bölge idi. Ama biz var isek bunlar da var. Biz yok isek ne ötecek bir pepuk kuşumuz ne de ışkın yiyecek kadar bir parça yerimiz olacak.

WELATÊ HELİYAN KIRMANCIYE

Piyemino neç'ar feqiro bêkes
barkerdo çe xo nêzon kata sono
ezo kuto dıma, dımara vengdan
onder welat duro; ez be firo...

ez qurwane tovi bezna delale
ustina çemi; bostama tuya
dırveta lazetu hona wesnebiya
dısmeni sameke na minetamina...

koe dêsimi mekanê HELI no
roz ve roze bra cira ju visino
wae ti meberbe; hore efkar meke
nu tore dınao HELI ki mureno...

rozamina kılme verdera şıye
cori kes paynino siyamina tariye
bavoke sımao hardê KIRMANCIYE
ho vira mekere; dost o ciraniye...

tali tezelemı endi xonde biyo
saremi berzo; ç'aremi sipiyo
efkare mı çino sımara ez rajiyo
ju raera sere; nu qesemine peniyo...
mı dımera bere: nu qesemino peniyo...

Sowoz Maver

KARTALLARIN ÜLKESİ DERSİM

Fakir neçar kimsesiz babam
yüklemiş evini bilmem ki nereye gidiyor
ardına düşmüşüm arkasından
çağırıyorum
lanetolsun: ülke uzak ben ise
takatsizim...

fidan boyuna sana kurban olayım
evimin direği sırtımız (dayanağım)
sensin
daha oğlunun yaraları iyileşmedi
düşmanı sevindirme (ölme) bu senden
ricamdır (minnetimdir)

Dersim dağları kartalların mekanıdır
gün ve gün birileri eksiliyor kardeş
bacı sen ağlama kendine dert etme
bu dünyanın kanunu KARTAL'larda
ölürler

kısa günüm geçip gitti
daha kimse çiğnemedi kara gölgemi
sizlere emanet Dersim toprağı
unutmayın dostluk ve komşuluk hakkını

şansım talihim bu kadarmış artık
başım dik anlım lekesizdir
efkar ettiğim bişey yok sizden de
razıyım
bir yoldan gidin bu son sözümdür
onurlu yolumun devamcısı olun bu son
sözümüdür...

Musa Çimen

OSMANLI BELGELERİNDE DERSİM

Bu sayıda sizlere ilk defa sunmaya başlayacağımız yazı dizisi, Başbakanlık Devlet Arşivleri'nde bulunan Osmanlı Belgelerinde özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısında Dersim'i içeren 6000 civarı belgenin araştırılması ve onların sadeleştirilmiş bir sunumlarıyla birlikte analizlerini içerecek olan makalelerden oluşacaktır.

Bu diziyi yapmamızın nedeni, Dersim'i şimdiye kadar alışagelmiş bakış açılarından daha farklı bir noktadan göstermek ve kavramaya çalışmaktır çünkü sahip olduğumuz Osmanlı arşivleri, günümüzde Dersim'i anlayabilmek için çok önemli bir kaynak oluşturmaktadır ama maalesef şimdiye kadar araştırmacılar tarafından yeterince kullanılmamıştır. Bu kaynaklar tarihsel, sosyo-ekonomik, idari ve iktisadi boyutlarıyla bu bölgeyi daha detaylı ve bütüncül kavrayabilmemiz için çok önemli veriler sunuyor bize.

Dersim tarihini incelerken karşılaşılan en büyük sıkıntı belge eksikliğidir. Şimdiye kadar yapılan çalışmalar daha çok sözlü tarihe dayanmaktadır. Sözlü tarihin önemi asla küçümsenemez ama kesinlikle resmi belgelere dayanan araştırmalarla desteklenerek güçlendirilmelidir. Bu diziyi "asayiş" konusu ile başlayarak her makalede bir başka konuyu işleyeceğim.

TARİHSEL BİR BELGE
DERSİM'DE ASAYİŞ

A MKT DV 1274 R-5

Ma'rûz-i çâker-i kemîneleridir ki

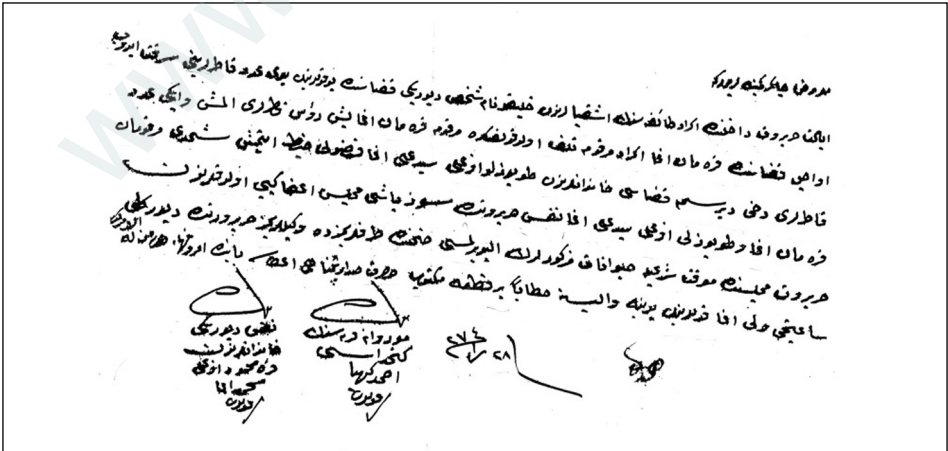
Eyâlet-i Harput dâhilinde ekrâd tâ'hifesinin eşkiyalarından Hali-ko nâm şahs Divriği kazâsında bu kularının yedi adet katırlarını sirkat edüp

Ovacık kazasında Karaman Ağa ekrâd-ı merkûm telef oldukdan sonra merkûm Karaman Ağa beş re's katırları almış ve iki adet katırları dahî Dersim hânedanlarından Topuzluoğlu Seyyid Ali Ağa fuzûlî zabt etmiş şimdi merkûmân Karaman Ağa ve Topuzluoğlu Seyyid Ali Ağa nefsi-i Harput'da söz başı meclis a'zâ gibi olduklarından Harput meclisinden ma'rifet-i şer'ile hayvânât-ı mezkûrların aliverilmesi zımında taraflarımızda vekillerimiz Harput'da Divriği Saatçı Veli Ağa kullarının yedine vâlisine hitâben kıt'a mektub hazret-i sadâret-penâhî i'tâsî bâbında emr u fermân men lehü'l-emrindir

Fî 28 Ra sene [1] 274

Bende-i Modona karyesinin kethüdâsı Ahmed Kahya kulları

Bende-i nefsi-i Divriği hanedanlarından Kara Mahmud oğlu Mehmed Ağa kulları

DERSİMCE (KIRMANC'KI) ÖĞRENİYORUZ KIRMANC'KI (DERSİMCE) MUSEME

BÖLÜM 3 (LETE 3) SAYILAR (MOREY)

Dersimcede sayılar aşağıdaki gibidir;

Ju-Zu: Bir	Dı-Dıde: İki
Hirê: Üç	Ç'ar: Dört
P'onc': Beş	Ses: Altı
Howt: Yedi	Heşt: Sekiz
New: Dokuz	Des: On
Des o ju-Des o zu: On bir	Des o dı-Des o dıde: On iki
Des o hire: On üç	Des o ç'ar: On dört
Des o p'onc': On beş	Des o ses: On altı
Des o howt: On yedi	Des o heşt: On sekiz
Des o new: On dokuz	Vist: Yirmi
Vist o hirê: Yirmi üç	Hiris: Otuz
Hiris o ç'ar: Otuz dört	Ç'ewres: Kırk
P'onc'as: Elli	Sestay: Altmış
Howtay: Yetmiş	Heştay: Seksen
Neway: Doksan	Se: Yüz
Se o ses: Yüz altı	Dısey: İki yüz
Hirêsey: Üç yüz	Hazar: Bin
Hazar o se: Bin yüz	Hazar o newsey: Bin dokuz yüz

Hazar o newsey o hiris o heşt: Bin dokuz yüz otuz sekiz

Dıhazari: İki bin

Dıhazari o new: İki bin dokuz

Türkçede sayıdan sonra gelen isimler, çoğul eki almadan tekil halde-
dirler zira isimden önce gelen sayı isime çoğul anlamını vermektedir.
Ancak Dersimcede bir ismin birden fazla olduğu anlatılıyorsa mutlaka
çoğul eki almalıdır. İsmın önünde sayı olması durumu değiş-
tirmez.

Ç'ar lazut-**i**

Dört mısır

P'onc' piyaz-**i**

Beş soğan

Ç'ewres o p'onc' sung-**i**

Kırk beş mantar

Newe mur-**i**

Dokuz armut

Ses mange-**y** wertê hegay dere. Altı inek tarladadır.

ALİŞTİRMA (C'EREV)

A- Aşağıdaki sayıları yazıyla yazınız

1. 1987

Hazar o newsey o heştay o howt

2. 17

_____

3. 45

_____

4. 3879

_____

5. 721

_____

6. 9

_____

7. 453

_____

8. 8532

_____

9. 57

_____

10. 9001

_____

B- Aşağıdaki sayıları rakamla yazınız.

1. Hazar o p'onc'sey o ç'ewres o dı 1542
2. Hirê _____
3. Se o hiris o p'onc'
4. P'onc'as o ses _____
5. Ç'ar hazari o p'onc'sey o des o ses _____
6. Dısey o howtay o ç'ar _____
7. Vist _____
8. Howtsey o howt _____
9. Ses hazari o p'onc'sey o neway o hirê _____
10. Se o des o zu _____

KELİMELER (QESEY):

Soe-Sae: Elma (Dişil)

Muriye: Armut (Dişil)

Goze: Ceviz (Dişil)

Boldırzan: Patlıcan (Eril)

Kundire: Kabak (Dişil)

Bıldıke-Lolıke: Domates (Dişil)

Kartole: Patates (Dişil)

Lazut: Mısır (Eril)

Sung: Mantar (Eril)

Tar: Ispanak (Eril)

Sıq: Pancar (Eril)

Dırıke: Böğürtlen (Dişil)

Piyaz: Soğan (Eril)

Şir: Sarımsak (Eril)

Lovıke-Lobıke: Taze fasulye (Dişil)

SAAT (SATE)

Dersimcede tam saat belirtildiğinde, saati belirleyen sayı “-a” dişil ekini alır. Zira Dersimcede saat anlamına gelen “sate” sözcüğü dişil bir kelimedir.

Sate newe- a	Saat dokuz
Sate hirê- a	Saat üç
Sate des- a	Saat on
Sate des o dıy- a	Saat on iki
Sate des u juy- a	Saat on bir

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi saati belirleyen ve sesli harfle biten sayılardan bazıları (ju, dı) “-a” dişil ekini aldıklarında “-y” kaynaştırma ekini alırlar. Ancak bazı sesli harfle biten sayılar ise (hirê, newe) “-y” kaynaştırma ekini almadan direk “-a” dişil ekini almaktadırlar.

Sate jua (yanlış)	Sate juya (doğru)	Saat bir
Sate dıa (yanlış)	Sate dıya (doğru)	Saat iki
Sate hirêya (yanlış)	Sate hirêa (doğru)	Saat üç
Sate neweya (yanlış)	Sate newea (doğru)	Saat dokuz

Dersimcede yarım veya buçuk anlamını veren kelime “nêm”dir. Saatlerdeki buçuk veya yarım ifadesi de bu kelimeyle sağlanır.

Sate ç’ar o nêma	Saat dört buçuk
Sate newe o nêma	Saat dokuz buçuk
Sate des o dı o nêma	Saat on iki buçuk

Dersimcede dakikası ile birlikte verilen saatler, sayıları sıra sıfatı haline çeviren ekler belirtilir. Dersimcede sayıları sıra sıfatına dönüştüren “-ine” ekidir. “-ine” ekini alan hiçbir sayı araya “-y” kaynaştırma harfini almaz.

Ju- <u>ine</u>	Birinci
Dı- <u>ine</u>	İkinci
Hirê- <u>ine</u>	Üçüncü
Ç’ar- <u>ine</u>	Dördüncü
P’onc’- <u>ine</u>	Beşinci
Ses- <u>ine</u>	Altıncı
Howt- <u>ine</u>	Yedinci
Heşt- <u>ine</u>	Sekizinci
Newe- <u>ine</u>	Dokuzuncu
Des- <u>ine</u>	Onuncu
Vist- <u>ine</u>	Yirminci
Hiris- <u>ine</u>	Otuzuncu
Ç’ewres- <u>ine</u>	Kırkıncı
P’onc’as- <u>ine</u>	Ellinci
Heştay- <u>ine</u>	Sekseninci
Se- <u>ine</u>	Yüzüncü
Hazar- <u>ine</u>	Bininci

Türkçedeki “Saat ...ü ... geçiyor” kalıbını, Dersimcede “Sate ...-ine ra ... vêrêne” kalıbı karşılamaktadır.

Sate heştine ra vist vênênê
Sate juine ra des o howt vênênê
Sate diine ra ç'ar vênênê

Saat sekizi yirmi geçiyor
Saat biri on yedi geçiyor
Saat ikiyi dört geçiyor

Türkçedeki "Saat ...e ... var" kalıbını, Dersimcede "Sate ...-ine re ... estê" kalıbı karşılamaktadır.

Sate hirêine re p'onc' estê
Sate heştine re des o ç'ar estê
Sate sesine re dı estê

Saat üçe beş var
Saat sekize on dört var
Saat altıya iki var

ALİŞTIRMA (C'EREV)

A- Aşağıdaki saatleri yazıyla yazınız.

1. 10:45 Sate des o juine re ç'ewres o p'onc' estê
2. 08:21 _____
3. 05:00 _____
4. 09:30 _____
5. 03:58 _____

B- Aşağıdaki saatleri rakamla yazınız.

1. Sate juine ra newe vênênê 01:09
2. Sate des o nêma _____
3. Sate diine re des o ç'ar estê _____
4. Sate hirêa _____
5. Sate ç'arine ra vist o p'onc' vênênê _____

Xıdır Muzır

ROZA ŞİAE

Roza 4ê Gulane Tarixê Kırmanciye de zaf roza de muhima. Ç'ıra ke; na roze Fermanê Dêsimi vejyio.

Na dina sero taê mîleti estê ke, inu zaf zulım diyo. Dewleta Osmani, Anatoliya de zaf mîleti qırr kerdê; Hermêni, Süryani, Asuri, Kırmanç'i, Saresuri qırr kerdê. Alamanu, sarê Yahudiu qırr kerdo. Taê tarixi estê ke, ni tarixê roza xovir-ardenê. Hermêni 24ê Usarawertiye c'oru xovira nêkenê. Ç'ıra ke; 24ê Usarawertiye de qerarê Tertelê Hermêniu vejyio. Hermêni qırr kerdê. Hermêni na tarix xovira nekerdo. Her serre 24ê Usarawertiye de Hermênistan de, dugelunê binu de serva na roze yenê têlewe. Şia giredanê. Dewleta Osmani 24ê Usarawertiye de qerar gureto ke, Hermêniu na welat ra pak kero. Qe ju azê Hermêni nêmano. Hermêni qırr kerdê, iyê ke mendê, i ki rusnê surgıniye. Endi na welat de Hermêni nêmendê. Hermêni 24ê Usarawertiye de Tertelêy anê 'ra xoviri. Na roze ç'ılu vêsnenê, şia giredanê. Serva pi-k'alikunê xo bervenê, dinurê duway kenê.

Ç'ı hêf ke hona ju roza mawa Virardişi çina. 72 serri na'ra raveri Tertelê 38i bi. Dewleta Tirki waşt ke Dêsim bijero binê bandıra xo. Kırmanç'u seveta welatê xo dustê Dewleta Tirki de hover da hama quweta dinu jêde biye. İnu, welatê ma guret binê lınganê xo. Welatê made jiar u diar, kemer u kuç', dar u ber nêverda. Bombay eşti c'ı, adır nave pa, vêsna. Miletê Kırmanç'i qırr kerd. İyê ke wes mendi, i ki rusnay surgıniye. Dêsim rızna, vêsna, düyê xo rest asmen. Uyo ke 38'i de Dêsimizu vênito, serê na Hardê Dewreşi de c'oru keşi nediyo. Dirvetê ma zaf u xoriyê, hona ki wes nebiyê.

Ç'ı hêf ke Dêsimızı 38 rew xovira kerdo. Nêardo xo viri. Kamiya xora, zon u itiqatê xora zaf kutê duri. Na serranê peyenu de hona newe tenê gıney xoro. Nıka pede-pede yenê 'ra xoser. Tertelê 38i anê 'ra xoviri.

Tarixê Dêsimi de 4ê Gulane roza de muhima. Ç'ıra ke; na roze de Meclisê Tırkiya de fermanê Tertelê Dêsimi vejıyo. Meclisê Tırkiya na roze qerar gureto ke, Dêsim koke ra wedaro. Qeraro ke 4ê Gulane de vejıyo nawo:

Qerarê 4ê Gulane; Fermanê Kırmancıyeo. Dewleta Tirki na qerari têpia sefer eşto Dêsimi ser. Tertele 38i sıfte kerdo.

Qerarê 4ê Gulane; weşıya Kırmanc'u dest ra gureta.

Qerarê 4ê Gulane; Kırmanc'i Hardê Dewreşi ra surgın kerdê.

Qerarê 4ê Gulane; fermanê zonê ma Kırmanc'ki o Kırdaşkiyo.

Zonê ma na qerar ra têpia qedeno. Zonê ma marê kerdo tomete.

Qerarê 4ê Gulane; İtiqatê Kırmancıye dardo we.

72 Serri ra Tepiya 4ê Gulane

72 na'ra raveri 4ê Gulane Dewleta Tirki Fermanê Kırmancıye veto. Na qerar ra dime Tertele 38i biyo. Tertelê 38i de sarê ma qırr kerdo, welatê ma vêsno, jiar u diarê ma têde rızınê. İyê ke wes mendê ki, rusnê surgıniya peyê dugelu. Tırku, 1938i hem welatê ma, hemi ki mezgê ma talan kerdo.

Hata nıka serva Tertelê Dêsimi ju roze beli nêkerda. Hermêni her serre 24ê Usarawertiye de pi-k'alıkunê xo anê 'ra xoviri. Hama ju-k'êk ROZA ma çına ke, ma na roze de bêrime têlewe. Merdun o Dırvetunê xo biyarime ra xoviri. Arderu bierjime adır, çiyê Merdu bidime. Wesunê xorê wayir bivejime.

Na serranê peyenu de Dêsimızı endi kamiya xo sero, kulturê xo sero gurinê. C'ematı nanê ro. Dêsimızê ke Ewropa de nisenê ro, inu c'ematê Dêsimi nay ro. Ni C'ematı amey têhet federasyon na ro. Namê ni federasyonu "Federasyonê Komelunê Dêsimi yê Ewropa (Avrupa Dersim Dernekleri Federasyonu / Föderation der Dersim Gemeinden in Europa e.V.)

Federasyonê Dêsimi vano ke; 4ê Gulane tarîxê “Roza Şiae” bo. Ç’ıra ke; Fermanê Tertele Dêsimi na roze gureto de. C’oka na roze zaf muhima. Fikrê xeyle roştberu ra gore ki, 4ê Gulane “Roza Şiae” bo. Sarê Dêsimi hata nîka Roza Şiae sero ju qerar nêdo. Fermanê Dêsimi, 72 serri ra dime emserr 4ê Gulane de Dêsim de en sifte protesto kerd. C’ematê Dêsimi zaf karo de rîndek ard hurêndi. 3ê Gulane de ki DEM TV’de serva “Roza Şiae” ju program vîrajiya. Na program de Federasyonê Dêsimi ra server Yaşar Kaya, serverê Zine Mehmet Gülmez, nuser Ali Kaya, nuser Celal Yıldız o Awqat Uşên Aygüni 4ê Gulane sero qesey kerd. Miletê ma zaf qayıl bi ke, çiyô nîanen vîrajiyo. C’ematê Dêsimi ki Mamekiye de 4ê Gulane protesto kerd. 72 serri ra dime ma Roza Şiae arde’ra xoviri. 72 serri vêdo ra, ma hona newe serva na roze çiyê keme. Pi-K’alîkunê marê dênê ma zafo. Ç’ı hêf ke, ma 72 serri ra têpia Pi-K’alîkê xo ardi’ra xoviri. Ju mîlet ke tarîxê xo kerd xovira, beno vindi sono. Gereke; Tarîxê xorê, kamiya xorê, zon u itîqatê xorê wayir-vejîyene barê vîlê ma bo! Pirunê xo biyarime xoviri, İtaqatê xorê wayiriye bîkerime.

Ey Dêsimîz endi urze ra! Roza Şiae biya xoviri. Xovira meke! Tı ke na roze bîkerê xovira; kamiya xo, zonê xo, welatê xo, itîqatê xo kena xovira! O waxt bena vindi sona. Vindbiyayis bextê to niyo!

Bêrê nara têpia her serre roza 4ê Gulane de serva Pi-K’alîkunê xo bêrime têhet. Serva dinu niaz vîlakerime, ç’ılu bivêsnime, dinurê duway bîkerime. Seyidê Dêsimi Golê Xızırı de amê têlewe, Saa Sure sero iqrar do. Ma ki şime Golê Xızırı ser, onc’ia iqrar bidime jumini.

4ê Gulane Roza Şiae wa! C’oru xovira mekerime....

HEWA DERE LAÇI

Ax halo halo
Hale ma yamano
Ordi onto ma ser
C'aede welaxe ma nedano
ala şere diyare Dere Laçi
Tede mız o dumano
Ala şere diyare Dere Laçi
Tede şin o şivano
Haq adire aşiru wedaro
Kes mare 'alla qutare' nevano
Nıka ordi teseliya xo ke mara gurete
Goçe sıma aşiru keno goçe hermenano
Nıka ordi tesele xo ke mara gurete
C'erdura koke sıma ano
Qemere Hesen vere mıxaride gıno
waro
Maale vase şere mıno berano
Hese K'al kuno çısmo qewxa
Ç'ekuve dosu ano
Heme Cıve Kej persena
Bedele ordi o tawurano
İvise Sey Kali xo sano pule Pilxatune
Hem dano pero, hem tey qeydu vano
Ordi qumandari xo sano diyare
Anabare
Pusulara niyadano
Vano: "Lawo ala vındere
Ez İviş gostano
Hala İvis mara se vano "

İvis vano: "Zalım to hire tawue esker
onto ma serde
Haq ke dest bıdo nafae ordiye tode
danu pero
Eskere tora nefere neverdanu"
Dere laçi verde İvis'e mı sono hire
Ewro zor kerdo qole hete Petere
Qersuna polate gına İvis'e miro
Cıro rışıye goyna sure
Qersuna polate gına sefkane miro
Esker ğır bi kotve dere
"kes çino moa u piye tore bero
Cigera mı na xevere"
Na zalım ewro zor kerdo
Dına ma sero kerda soja sure
Dere Laçi verde İvis'e mı çeto
Ree şere diyare dere laçi
Rozve asmera vıneto
Haq zono ma do pero
Hefe huye hot bedelu gureto
Na kora mare merdene
Hem çefo, hem salteneto
Kam ke na kora made bımıro
Axretede c'ae xo c'eneto
kam ke na kora made bımıro
Raa Hazreti İmam Wuşen' de c'ae xo
c'eneto

*Vengdox: Silemano Qız
Arekerdox: Mesut Özcan*

Xıdır Muzır

ARSER O ZARİFA XATUNE

72 serri nara raveri Piluné Kırmancıye'ra sahire welati Arser, goneweru dest ame kiştene.

Dewleta Tirk taé zalım Dersimiji eve peru xapnay. Ni zalımu bébextena henene kerde ke sere Hardé Dewreş'te keşi nediya. Name ni bébextu; Raybero Qop, Zeynel Top. Ni zalımı serva zernune dewleta Tirki sare Arser ve Zarifera cırekerdo berdo do dewlete.

Arser 1862-1937 na tari de weşiya xo ramita. Raver serva xeleşiyena **Qoç'giriye** do pero. Qoç'giriye ke guniyewaro Arser uzara ame Désim. 18 serri leye **Seyit Rızay** de mend. İve Sey Rızay'ra iqrar do juvini. Arser'i serva xeleşiyena Kırmancıye ç'eke xo gureto vejiyo kou.

Arser zaf mordemo de hewl beno. Arser Tirki, Kırmancıki, Kırdaşki hire zonu piya zaneno. Wendoğ beno. Zaf rınd edebiyat zaneno. Hire zonu de ki lawuku nusneno. T'omır cineno cem giredano.

Xanıma Arseri ki Zarifa Xatuna. Zarifa Xatune ki zaf cenika de xırte bena. Ç'ifte cena deste xo leye Arser'de vındena. Vane Zarifa Xatune zaf ç'ekdara de xırte bena. Dersim'de heqate Zarifa Xatune zaf qeseybene.

Arser zaf baqıl beno. Hete perodayis u hete siyasetra zaf baqılo.

Dewleta Tirki wazena ke Dersim bijero bine bandıra xo. Hama gereke raver mordemane je **Seyit Rızay ve Arseri** wertera wedaro. Raybere Qop ve Zeyneli'ra xapnene cene hete xo. Vane "sıma şere Alişer bikisere sare di mare biyare zaf zernu dame sıma". Çhu hefke ni bébexti serva zernu xayınena gırse kene.

9'e asma wertena amnani (9 Temmuz 1937) de Arser ve Zarifa Xatune yine kiştene. Zeynel ve Raybere Qopî'ra Alişer ve Zarifa Xatune xapnene . Mığara de kisene, sare birnene . Sare dinu ane dane dewlete serva zernu.

Raybere Qopî' ke na xayinen kerde ora tepiya Désım'de kam ke xayinen kerde deyra vane Raybero Qop. Ç'ıra ke na xayinen Harde Dewreşi serde keşi nêdiya.

Alişer u Zarifa Xatune ma virdere! Î na raa de mare bene astare.
Roye dinu roye ma dero.

Ju lawuka Arser'i esta serva Désım'i vata. Na Lawuké de Arser esqe Désım ardora zon.

"Birlik makamıdır zamanı Dersim"

**Nice Padişahlar geldi cihana
İlim almak için düştü gümana
Her bir çeşit atmış bir yana
Kesilmemiş qal u qırî Dersimin**

**Bismillah diyelim haktan inayet
Ta ezel mazarı ihsanı Dersim
Muhammet Mustafa şahı velayet
On iki imam ın lisanı Dersim**

**Ceddimiz şah Hasan, şahı Horasan
Himmeti bizlere olmuş sayeban
İkilik Perdesini atalım hemen
Birlik makamıdır zamanı Dersim**

Arser

OKUR MEKTUPLARI :

11 Yaşındaki Bir Okurumuzdan...

DERSİMCE HAKKINDA GÖRÜŞLERİM:

Dersimce dilimiz çok önemli bir dildir. Bazı insanlar köyden göçüp şehre gidiyorlar. Bunların çocukları olduğunda onlara bizim Dersimce dilimiz öğretilmelidir.

Bizim dilimiz de diğer bütün diller gibi çok iyi bir dildir. Ama bazı insanlar bunun farkında değil. Kürtlerin dilleri çok yayılmıştır çünkü onlar çocuklarına kendi dillerini öğretiyorlar.

Emin olalım ki biz de çocuklarımıza Dersimceyi öğretirsek dilimiz çok yayılabilir. *Kırmancıya Belekê Dergisini* okuyup Dersimceyi daha yaygınlaştıralım.

Gımgım ra Uşen Kanmaz (11)

Astarey bira vind
deqena beno sodır
zow zec kuno kay
tij vejina
bena rost dina
<TU TIJA MINA>

Nêvesne
zeramina bele dezena
adır kuto lesa mı
savremı;beno teng beno hira..
<TU TENGA MINA>

Venge sine sare yeno devira
adır voreno tu sera
berviso;terso zere domonude
kistena c'encuna sere koude.
name to cino orte name digolude
<TU WELATE MI NA>

En roza tengede
tu vayisa riyemı de
en sewa tariye de
tu rostya na ç'ıme mı de
oxto ke ez kun
tu fira na zoninemıdetu hewala ..
<TU YARA MINA>

Sowoz Maver

SORUN YAYINLARI KOLEKTİFİ YAYIN LİSTESİ

Bilimsel İnceleme-Araştırma Dizisi (Tercüme):

TL

1. KARL MARX - BİYOGRAFİ **2. Baskı** *Bilimler Akademisi*
608 s. B. Boy - Kuşe Resimli - Bez Ciltli (Şömsizli) 40
2. FRIEDRİCH ENGELS - BİYOGRAFİ *Bilimler Akademisi*
472 s. B. Boy - Kuşe - Renkli Resimli - Bez Ciltli (Şömsizli) 30
3. V. İ. LENİN - BİYOGRAFİ *Bilimler Akademisi*
532 s. B. Boy+48 s. - Kuşe S/B - renkli resimli- Bez Ciltli (Şömsizli) 40
4. MARKSİST - LENİNİST PARTİNİN TEMEL EĞİTİM DERSLERİ
F. Engels Enstitüsü B. Boy - Renkli Grafik - Resimli 488 s. **2. Baskı** 28
5. SENDİKALAR ÜZERİNE *V. İ. Lenin* 512 s. 22
7. MARX'İN SOSYOLOJİSİ *Henri Lefebvre* 176 s. **3. Baskı** 8
8. KADIN VE MARKSİZM *K. Marx - F. Engels - V. İ. Lenin* 224 s. **8. Baskı** 10
9. MARKSİZM VE PSİKOANALİZ *V. İ. Dobrenkov* 160 s. **4. Baskı** 9
10. Ailede ve Okulda ÇOCUK EĞİTİMİ *Anton S. Makarenko* 128 s. **5. Baskı** 6
11. ANA - BABALARIN KİTABI *Anton S. Makarenko* 320 s. **4. Baskı** 14
12. MAKARENKO - Eğitim bilimsel Görüşleri - Yaşam Öyküsü - Anı ve Notları
160 s. **2. Baskı** 9
13. EĞİTİM ÜZERİNE *V. Suhomlinski* 208 s. **3. Baskı** 10
14. LENİN VE EĞİTİM *Fyodor Korolyov* 408 s. (*Beraat Etti.*) 18
15. DEVRİMCİ EĞİTİM DEVRİMCİ AHLAK *M. İ. Kalinin* 232 s. **6. Baskı** 11
16. KALİNİN Devrimci İşçi - Parti'nin Oğlu - İşçi Başkan
A. Dementyev - A. Pyanov 152 s. **2. Baskı** 7
17. EMPERYALİZMİN FELSEFESİ PRAGMATİZM *Harry K. Wells* 256 s. **2. Baskı** 12
18. İŞOKULU - EĞİTİM SORUNLARININ ÇÖZÜM YÖNETİMİ OLARAK MARKSİZM
P. P. Bolonski 128 s. **2. Baskı** 6
19. SOSYALİZM VE HÜMANİZM *S. İ. Popov* 208 s. **2. Baskı** 10
20. LATİN AMERİKALI MARKSİST *Jose Carlos Mariategui* 216 s. 10
21. GÜN DOĞUMUNU GÖRMEK I. DOĞU HALKLARI KURULTAYI, B. Boy, 304 s. 14

*Banka Hesap No: T. İş Bankası İstanbul - Cağaloğlu Şubesi 325835

*Posta Çeki Hesap No: 098213

*Büro'dan Parakende satış %25 indirimli

*Dağıtım %40 indirimli, 3 ay vadeli, Kargo, posta giderleri eklenerek gönderilir.

Cezaevlerine %50 özel indirim uygulanır.

*Kitaplarımız: İnternet'te:

www.kitapyurdu.com-www.ideefixe.com-www.abonet.net-www.weblebi.com

www.elektronikicaret.gen.tr-www.yenisayfa.com-www.kitapnet.com adresinden satın alınabilir.

Fiyatlara KDV Dahildir

BİLİMSEL BİLGİ VE BİLİNÇLENME SÜRECİNDE SUYU KAYNAĞINDAN İÇİN!...

Bilimsel İnceleme-Araştırma Dizisi (Telif):

	<u>TL</u>
1. İŞÇİLER İÇİN TEMEL HUKUK BİLGİLERİ Av. Zeki Öçal 264 s.	12
2. İŞYERİ SENDİKA TEMSİLCİLİĞİ ATANMASI-GÖREVLERİ-GÜVENCESİ Av. Zeki Öçal 104 s.	5
3. İŞÇİ SINIFI-SENDİKALAR VE 15-16 HAZİRAN Olaylar - Nedenleri - Davalar - Belgeler - Anılar - Yorumlar Sırrı Öztürk B. Boy 568 s. 2. Baskı	27
4. "KOMÜNSÜZ KOMÜNARLARA" HAYAT BİLGİSİ Tolga Ersoy 112 s.	5
5. LOZAN - BİR ANTIEMPERYALİZM MASALI NASIL YAZILDI? Tolga Ersoy 224 s. 2. Baskı	11
6. SAVAŞIN ŞAİRİN KİMLİĞİN SORGULANIŞI (Kolektif) 112 s.	5
11. HEKİMLERİN SINIFSAK KÖKENİ Ata Soyer 152 s. 2. Baskı	7
12. TABİP ODALARI BEYAZ EYLEMLER Ata Soyer 432 s.	20
13. OSMANLIDAN GÜNÜMÜZE ORDUNUN EVRİMİ Osman Tiftikçi 248 s.	11
14. TİBBİYE-İ ŞAHANE'DE 20 YIL Tolga Ersoy 288 s.	12
15. RESMİ TARİH POLEMİKLERİ Tolga Ersoy 208 s.	10
16. KAPİTALİZMİN DÜĞÜMLERİ Coşkun Adalı 144 s.	6
17. EMPERYALİZMİN ORTADOĞUYA MÜDEHALESİ Coşkun Adalı 192 s.	10
18. SİNOP'UN HANI "SİNOP HAPİŞANESİNİN TARİHİ VE EDEBİYATTAKİ YERİ" Tolga Ersoy 112 s.	5
19. TÜRKİYE TIP TARİHİ İÇİN MATERYALİST NOTLAR Tolga Ersoy 128 s. (Beraat Ettii.)	6
20. İATOKRASİ - TIP VE KÜLTÜR Tolga Ersoy 96 s.	4
21. SINIF SAĞLIK EŞİTSİZLİK İlker Belek 176 s.	8
22. SINIFSAZ TOPLUM YOLUNDA TÜRKİYE İÇİN SAĞLIK TEZİ Dr. İ. Belek - Dr. E. Naıçacı - Dr. H. Onuroğuları - Dr. F. Ardıç 144 s. 2. Baskı	7

Reprodüksiyonlar - Posterler:

- Karl Marx-Friedrich Engels-V. İ Lenin S/B (25x35cm) (Beheri)	70 KR
- Avni Memedoğlu Dağdakiler S/B (25x35cm)	70 KR
- Avni Memedoğlu (18x25 cm) 8 adet renkli (zarflı)	6 TL
- Avni Memedoğlu (18x25 cm) 1 adet renkli (zarflı)	70 KR

Dergi ve Ciltleri:

- SORUN Birlikte Sosyalist Dergi Ciltleri I-II-III (Her Cildi)	25
- SORUN Polemik Marksist İnceleme - Araştırma - Eleştirii Dergisi (Her Sayısı)	4
- KIRMANCİYA BELEKE Kültür-Tarih-Halkbilim- Bilimsel İnceleme-Araştırma-Eleştirii Dergisi (Her Sayısı)	5
- SANAT CEPHESİ Sosyalist Gerçekçi Sanat Dergisi (Her Sayısı)	6

Halkların Tarih-Kültür Dizisi:

	<u>TL</u>
1. GÜRCÜSTAN TARİHİ <i>N. Berdzenişvili-S. Canaşa</i> 308 s. 2. Baskı	14
2. TRABZON'DAN ABHAZYA'YA DOĞU KARADENİZ HALKLARININ TARİH VE KÜLTÜRLERİ (<i>Kolektif</i>) 176 s. 2. Baskı	8
3. Bilim Tarih ve Metodoloji -KÜRT TARİH YAZIMI-Medeni Ayhan 192 s. 2. Baskı	9
4. HALKLARIN MELODRAMİ - ÜÇ KADIN BİR DENİZ <i>Tolga Ersoy</i> 96 s.	4
6. ÇEÇEN - İNGUŞYA HALKIYLA RUSYA ARASINDAKİ İLİŞKİLER <i>Yavus Ahmadov</i> 152 s.	7
7. BİRLİKTE OLDUĞUMUZ HALKLAR KELDANI-ASSURİ-SÜRYANİ-ERMENİ <i>İrfan Işık (Wêlate Torî)</i> 120 s. 3. Baskı	6
8. ÜNLÜ KÜRT BİLGİN VE BİRİNCİ KUŞAK AYDINLAR <i>Mehmet Kemal Işık (Torî)</i> 192 s. (Beraat Ettî)	9
9. TARİHSELDEN GÜNCELE KÜRT GERÇEĞİ <i>Mehmet Kemal Işık (Torî)</i> 192 s.	9
10. KUZEY KAFKASYA MİTOLOJİSİ-NARTLARDAN BERİ <i>Nuray Gök Aksamaz</i> 208 s.	10
11. ANADOLU'YA AĞLIYORDU NİOBE - TÜM YÖNLERİYLE RUM TEHCİRİ VE TEHCİRİN TARİHSEL KAYNAKLARI <i>Pervin Erbil</i> 208 s.	10
12. EKİMİN YETİŞTİRDİKLERİ ÇEÇEN EDEBİYATI <i>Moxhmat Sulayev</i> 112 s.	6
13. DOĞU KARADENİZ'DE RESMİ İDEOLOJİLER KUŞATMASI <i>Ali İhsan Aksamaz</i> 152 s.	7
14. İSLÂM VE MODERNİZM <i>Muhammed Rıza Şalguni</i> 144 s.	7
15. ANA DİLDE EĞİTİM VE AZINLIK HAKLARI (<i>Kolektif</i>) 144 s.	7
16. LAZ MASALLARI <i>M. Yılmaz Avcı</i> 392 s.	18
17. DIMİLİ DERSİM ÖYKÜLERİ <i>Turabi Saltık</i> 128 s.	6
18. DERSİM...DERSİM... GEZİ NOTLARI-DERSİM'İN NABZI <i>Sırrı Öztürk</i> 200 s.	10
19. PROTO DERSİM KÜLTÜRÜ ÜZERİNE TEZLER <i>Turabi Saltık</i> 208 s.	10
20. PİR SULTAN ABDAL ESNAF-SANATKÂRIN FÜTUVVA HIRKASI <i>Suha Bulut</i> 160 s.	9
21. ÇERKES KİMLİĞİ-TÜRKİYE SORUNLARI <i>Yalçın Karadağ</i> 256 s.	15

Emperyalizmin Gizli Örgütleri Dizisi:

	<u>TL</u>
1. GLADIO: NATO'NUN GİZLİ TERÖR ÖRGÜTÜ <i>Jens Mecklenburg</i> 152 s. 5. Baskı	7
2. MEHMET EYMÜR ZİVERBEY'DEN SUSURLUK'A BİR MİT'ÇİNİN PORTRESİ <i>Talat Turhan-Orhan Gökdemir</i> 312 s. 9. Baskı	15
3. ÇARMIHTAKİ ÜLKÜCÜ - TANIK VE BELGELERİYLE AĞÇA İPEKÇİ'Yİ NEDEN ÖLDÜRDÜ? <i>Tamaşa F. Dural</i> 240 s. 5. Baskı	11
5. GİZLİ ORDULAR - CIA <i>Halid Özkul</i> 376 s. 2. Baskı	17
6. EMPERYALİZMİN BATAKLIGINDA İSTİHBARAT ÖRGÜTLERİ - DORUK OPERASYONU- <i>Talat Turhan</i> 296 s. 3. Baskı	13
7. YARGILAYANLARI YARGILIYORUM! BOMBA DAVASI -SAVUNMA -1- <i>Talat Turhan</i> 264 s. 3. Baskı	11
8. DEVRİMCİ BİR KURMAY SUBAYIN ETKİNLİKLERİ 2. KİTAP <i>Talat Turhan</i> 320 s.	14
9. GİZLİ ORDULAR - RT - CFR - BG - TC <i>Halid Özkul</i> , 384 s.	17

Edebiyat - Sanat - Estetik Dizisi:

TL

1. POLİTİKA-SANAT-ESTETİK YOLUNDA 'EMEĞİN RESSAMI' Avni Memedoğlu
Hazırlayan: *Sırrı Öztürk* 352 s. 1. Hamur - B. Boy - Kuşe Resimli 25
4. KURŞUNA DİZİLENLERDEN MEKTUPLAR *J. Duclos Önsöz* 112 s. **2. Baskı** 5
5. 12 MART 1971'DEN PORTRELER C. I *Sırrı Öztürk* 416 s. **6. Baskı** 19
6. 12 MART 1971'DEN PORTRELER C. II *Sırrı Öztürk* 288 s. **4. Baskı** 13
7. 12 MART 1971'DEN PORTRELER C. III *Sırrı Öztürk* 432 s. **2. Baskı** 19
8. "TERÖRİST"İN GÜNLÜĞÜ *Sırrı Öztürk* 208 s. 10
13. GERÇEĞİN SEVDA TUTANAĞI 1. Hmr. *Kemal Kök* 96 s. *Şiir* 4
15. CUMARTESİ ARANIŞLARI 1. Hmr. *İsmail Hardal* 96 s. *Şiir* 4
17. EYLÜLNAME *Kemal Urgenç* B. Boy 80 s. Karikatür Albümü 8
18. PANİK ATAK *Canol Kocagöz* B.Boy 80 s. Karikatür Albümü 8
19. İÇERİDEKİ DIŞARIDAKİ HAPİSHANEDEN BİZİM ŞİİR ANTOLOJİSİ
İsmail Hardal - Kemâl Kök B.Boy 384 s. 19
20. SU DAMLASINA SİĞDIRILAN YAŞAM 1.Hmr. *S. Oral Uyan* 80 s. *Şiir* 5
21. KUYTUDA VE KÖZ 1.Hmr. *S. Ali Tayır* 80 s. *Şiir* 5
22. BARIŞ VE BAŞAK 1.Hmr. *Kemâl Kök* 80 s. *Şiir* 5
23. EYLÜL FIRTINASI 1.Hmr. *Ertan Taşdelen* 80 s. *Şiir* 5
24. BİTMEDİ *Kemal Urgenç* B. Boy 4 renkli 80 s. Kuşe, Karikatür Albümü 20
25. KUŞ DAĞI 1. Hmr. *Hüseyin Gül* **2. Baskı** 80 s. *Şiir* 5
26. ATALARIMIZ NE DEMİŞ *Hüseyin Gül* 80 s. *Şiir-Mizah* 5
27. ÜTÜLÜ PAÇA *Hüseyin Gül* 112 s. *Öykü* 6
28. GÜL VE DÜŞÜN *Hüseyin Gül* 80 s. *Karikatür Albümü-Renkli* 8
29. VAROŞLARIN ULAŞLARI *Sabahattin Ali Tayır* 112 s. *Öykü* 6
30. GÜNEŞİN SOFRASINDA *Bülent Gezgin* 96 s. *Şiir* 6
31. SANAT ESTETİK POLİTİKA
Sanat-Kültür Konferansı Tebliğleri (Kolektif) 272 s. 15
32. TOPLU OYUNLAR - I *Hasan Öztürk* 160 s. *Tiyatro* 10
33. TOPLU OYUNLAR - II *Hasan Öztürk* 160 s. *Tiyatro* 10

Sorun Broşür Dizisi:

8. "İLERİCİ-GERİCİ" KAVGASINDA HANGİ "RESTORASYON"?
HANGİ "KOMÜNİST PARTİ"? *Sırrı Öztürk* 80 s. 4
9. HANGİ "BİRLİK"? PARTİLEŞME MÜCADELESİNİN
NERESİNDEYİZ? KOMÜNİSTLERİN BİRLİĞİ *Sırrı Öztürk* 96 s. 4
12. DEVRİMCİ SİYASÎ TERBİYE-DİPLOMASİ-AHLÂK *Sırrı Öztürk* 192 s. 9
13. MARKSİST SOL YIGINAĞI NEREYE YAPMALI? *Sırrı Öztürk* 128 s. 6
14. İŞÇİ - KİTLE GAZETESİ İÇİN SINIF BİLİNÇLİ İŞÇİLERE ÇAĞRI
Sırrı Öztürk 32 s. 1
15. SANAT CEPHESİ ÇAĞRISI (Kolektif) 40 s. 1
16. 10 EYLÜL 1920 TKP ve GÜNÜMÜZ KOMÜNİST HAREKETİNİN
HAYATİ SORUNLARI FORUM'U Belgeler 268 s. 11
17. ANADOLU ALEVİ KÜLTÜ ve SOL'UN "POLİTİKASI" (Kolektif) 112 s. 7
18. ŞİMDİ SÖZ YAPANLARDA!..
GELENEKTEN GELECEĞE 15/16 HAZİRAN VE GÜNÜMÜZ *Sırrı Öztürk* 64 s. 3

 Sorun Yayınları

Akbıyık Değirmeni Sk. No:33/A-34122 Sultanahmet-Eminönü-İstanbul
Telefon: (0212) 638 81 82 Fax: (0212) 638 81 72
e posta: sorunkolektif@gmail.com
www.sorunyayinlari.net